

خواندنه کا میکروقه گێرانیکی بو پیکهاته یین کورتیله چیرۆکی (پایزی عومهری)

فریده سعدالله عمر

وهزارهتا پهروهردی، دهوك، ههريما كوردستانى - عيراقى

faridasomar760@gmail.com

پ. ه. د. نهفيسا ئيسماعيل حاجي

پشكا زمان و ئهدهبى كوردى، كوليژا زمانان، زانكوبيا دهوك، ههريما كوردستانى - عيراقى

Nafeesa.haji@uod.ac

پوخته

ئهف قهكولينال ژېر نافي (خواندنه کا میکروقه گێرانیکی بو پیکهاته یین کورتیله چیرۆکی پایزی عومهری) ههولدانه که ژبو پيشچاقرن و رونکنا پیکهاته یین تیکستین پایزی عومهری ل دویف خواندنه کا میکروقه گێرانیکی. ههروهسان د ئهقی قهكولينیدا تېگه ه و پیناسه یین کورتیله چیرۆکی و زاراق و ئاریشه یین قی ژانری ئهدهبی هاتینه دیارکرن. گهلهک پرس د ئهقی قهكولينیدا هاتینه ئازراندن وهکی: ئایا ئه هه می زاراقین ژبو ئهقی ژانری ئهدهبی هاتینه دانان دروستن و دهربرینی ژ ئیک مه بهست دکهن یان نه؟ ئایا کیژان زاراق ژ هه میان گونجایتره؟ ل دویف خواندنا ناقبری پیکهاته یین کورتیله چیرۆکی پایزی عومهری چهوانن؟ ل داوییی قهكولینی ئه و چهنده سهلماندیه کو پیکهاته یین کورتیله چیرۆکی ل دویف خواندنا میکروقه گێرانیکی ههتا راده بهکی باش د تیکستین پایزی عومهریدا هاتینه پهیره وکرن، بهلی ب ریژه یین جودا و دهه می تیکستاندا ئهف چهنده وهکی ئیک نه بوویه .

زانباریه کا نی توژیینه وه

بهرواری توژیینه وه:

وه رگرتن: ۲۰۲۵/۶/۱۵

په سه ندردن: ۲۰۲۵/۸/۳

بلاو کردنه وه: پایز ۲۰۲۶

ووشه سه ره کییه کان

کورتیله چیرۆک، خواندنا

میکروقه گێرانیکی، پیکهاته،

پیقه ر

Doi:

10.25212/lfu.qzj.11.4.20

پیشه‌کی

کورتیله چیرۆک ژانره‌کی ئه‌ده‌بی یی سه‌رده‌می نوییه، ئه‌ف ژانره‌ خودان تاییه‌تمه‌ندی و پیکهاته‌یی خویین تاییه‌ته‌ کو ژ ژانرین دیتیر جودا دکه‌ت، ب کورتی و پوختی و چری ده‌یتیه نیاسین. نفیسهر ههر گوته‌کی ب هویری د هه‌لبژیریت داکو باشترین کارتیکرن ل خوانده‌فانی د ده‌مه‌کی کورتدا بکه‌ت. ژبه‌ر کورتیا قه‌باره‌یی وئ ئه‌ف ژانره‌ دشیت جهی خو د به‌رپه‌رین رۆژنامه و گۆفارو مالپه‌رین ئه‌ننه‌رنیتیدا بکه‌ت، به‌لی سه‌ره‌رای کورتیا وئ ئه‌ف ژانره‌ دشیت چیرۆکه‌کا ته‌مام پیشکی‌شبه‌که‌ت و واتایی کویر و به‌رفره‌هه‌ دناق خودا قه‌شیریت، ژبه‌رکو نفیسهر پشتبه‌ستنی ب زمانه‌کی سیمبولی و چرکری دکه‌ت، داکو بشیت گه‌له‌ک تشتان ب په‌یقین کیم بیژیت.

ئه‌گه‌ری هه‌لبژارتنا بابته‌ی قه‌کولینی

ئه‌گه‌ری هه‌لبژارتنا بابته‌ی بۆ هندی دزقریت ل دویف زانینا من هه‌تا نوکه‌ دناق ره‌خنه و قه‌کولینن ئه‌کادیمی یین ئه‌ده‌بی کوردیدا گه‌له‌ک کیم ل دۆر کورتیله چیرۆکی ب گشتی هاتیه نفیسین. هه‌روه‌سان خواندنا میکروقه‌گیرانکی ئیکه‌مین قه‌کولینه‌ ل سه‌ر کومه‌لا "ئیزده‌ها" یا پایزی عه‌مه‌ری به‌یته‌ کرن.

ئارمانجا قه‌کولینی

ئارمانجا سه‌ره‌کی یا نه‌فی قه‌کولینی ده‌ست نیشانکرنا زارافه‌کی گونجاییه بۆ نه‌فی ژانری و دانه‌نیاسینا خواندنا میکروقه‌گیرانکییه، هه‌روه‌سا ئارمانجا قه‌کولینی دیارکرنا چه‌وانیا بکارئینانا پیکهاته‌یی کورتیله چیرۆکی دناق تیکستین پایزی عومه‌ریدا.

پرسین قه‌کولینی

بۆ گه‌هشتنا ئه‌نجامین قه‌کولینی، کۆمه‌کا پرسان هاتینه‌ ئازراندن، وه‌کی، ئایا ئه‌و هه‌می زاراڤین ژبۆ نه‌فی ژانری ئه‌ده‌بی هاتینه‌ دانان هه‌می دروستن و ده‌ربرینی ژ ئیک مه‌به‌ست دکهن

یان نە؟ ئایا کیش زاراف ژ هەمیا گونجایترە؟ گریمانە مە ئەوە کو چونکو کورتیلە چیرۆک ژانرەکا کورتە، لەوما پیکهاتەییێن خواندنا میکەرەفەگێرانیکیدا بۆ چیرۆکا گەلەک کورت دەستینیشانکرین بۆ وێژى د گونجاینە. لەوما پرسەکا دى یا قى قەکولینى ئەوە ئایا تا چەند نفیسەر پایزى عومەرى شیاپە وان پیکهاتەیان ب شیۆهیهکی دروست دناڤ تیکستین خودا بکاربینیت؟

سنورئ قەکولینى

سنورئ قەکولینى ئەوە کەرەستى وئ ب تنى کورتیلە چیرۆکین پایزى عومەرىنە د کۆمەلا (ئێژدەها) دا، ژبەرکو ئیکەمین کۆمەلا بەلاقکری یا دەقەرا بەهەدیانە کو ل سالیێن نوتاندا بەلاقکریه، کۆمەلەکا تیکەلە ژ کورتە چیرۆک و کورتیلە چیرۆکان پیک دەیت بەلئ مە ب تنى پشکا دووى ژ ئەقئ کۆمەلئ وەرگرتینە کو تاییبەتە ب کورتیلە چیرۆکان. سنورئ دى ئەوە مە ب تنى پیکهاتەییێن کورتیلە چیرۆکى ل دویڤ خواندنا میکروڤهگێرانیکی وەرگرتینە.

ریبازا قەکولینى

ژبۆ بەرسفدانا پرسین قەکولینى پیدقى بۆ ل سەر هەردوو لایەنێن تیوری و پراکتیکی ب راوەستین، لەوما مفا ژ ریبازا (وەسفی-شرۆڤهکاری) هاتیە وەرگرتن. ئەڤ چەندەژى ل دویڤ بنەمایین خواندنا میکروڤهگێرانیکی هاتیە کرن.

پەیکەرئ قەکولینى

قەکولین ژ چوار تەوهران پیک دەیت: تەوهرئ ئیکى: دانەنیاسینا تیگەهئ میکروڤهگێرانیکیه، تەوهرئ دووى: تیگەه و پیناسە و ئاریشین زاراقان بخوفە دگريت، تەوهرئ سبی: پیکهاتەییێن کورتیلە چیرۆکى ل دویڤ خواندنا میکروڤهگێرانیکی، تەوهرئ چوارئ پیکهاتەییێن کورتیلە چیرۆکین پایزى عومەرى ل دویڤ خواندنا میکروڤهگێرانیکی.

۱- زاراڤی کورتیلە چیرۆکی و ئاریشین وی

کورتیلە چیرۆک ژانرەکی ئەدەبی یە کو دەمەکی کورتدا گەشەکریه و شیاپه جەهەکی تایبەت د ناڤ ژانریت ئەدەبیدا بگرت، ل گەل قی چەندی ژێ ئەڤ ژانرە روی ب روی گەلەک ئارشە و ئاستەنگان بوویه، وەکو هەمە جۆریا زاراڤان. دەستنیشانکرنا زاراڤەکی گشتگیر وقەبر بو کورتیلە چیرۆکی ئیک ژوان ئاریشاپه یین نفیسەر و رەخنەگر توش دبن. زاراڤین جودا بو قی ژانری هاتینە بکارئینان، ئەڤ ئاریشە نە ب تنی دناڤا رەخنەیا کوردیدا هەیه، بەلکو دناڤ ئەدەب و رەخنەیا جیهانیژیدا، بو نمونە دزمانی ئینگلیزیدا د قی بیاقیدا ئەڤ هەمی زاراڤە هەنە: "short-shory story, or sudden fiction, blaster, snapper, sketch, prose poem, prose fiction, vignette, experimental fiction, anecdote, enigma, flash fiction, mini fiction, fast fiction, skinny fiction, quick fiction, micro-fiction, draft, picture, text" (Guimaraes, 2010; 28).

د بیاقی ئەدەب و رەخنەیا کوردیژیدا چەندین زاراڤ ب وان تیکستین قەگیرانکی یین پستی کورتە چیرۆکی دھین هاتینە بکارئینان، وەکی (چیرۆکی زور کورت، سەرنجە چیرۆک، پوستەرە چیرۆک، چرکە چیرۆک، خونچە چیرۆک، روژانە چیرۆک، چیرۆکی ئیکجار کورت، کورتیلە چیرۆک، قوندە چیرۆک، مایکرو چیرۆک، مینا تورە چیرۆک) (رشید، 2016: 88). هەندەک ژفان زاراڤان تایبەتن ب چیرۆکنفیسەکی قە هەندەک ژێ پتر ژ چیرۆکنفیسەکی بکارئینان. ل قی دووماهین د ئەدەب و رەخنەیا کوردیدا پتر زاراڤین "کورتیلە چیرۆک دھیتە بکارئینان (حوسین، 2023: 56).

ب قی چەندی دیار دبیت کو نە ب تنی د ئەدەب و رەخنەیا کوردیدا بو قی ژانری کورت زاراڤین هەمە جۆر هاتینە بکارئینان، بەلکو ئەڤە دیاردەیه کا گشتییه و گریدای ئەدەبیاتین گەلەک مللەتانه. دبیت هەبوونا فان هەمی زاراڤان ل دەڤ کوردان بو دوو ئەگەرەن بزرڤیت. ئەگەرێ ئیک، هەر چیرۆکنفیسەکی زاراڤەک بکارئینایه، زاراڤین وان ژئیک جودانە و گەلەک جارانی هەر چیرۆکنفیسەک ب خوژی ل سەر ئیک زاراڤ نەمایه و چەندین زاراڤین دی بو قی جوری بکارئینایه، ئەگەرێ دووی ژێ وەرگیرانا وان زاراڤان ژ زمانین بیانییه چونکو (دەمی چیرۆکی فورمەکی هونەری وەرگرتی و ب ریکا پیشکەفتنا چاپەمەنی و روژنامەقانی ل

جیهانی به‌لاقبوی ب ریا وهرگیرانی گه‌هسته مه‌ژی (ئیسماعیل، 2013: 63). ئانکو کورتیله چیرۆک ژ نه‌نجامی گوهرینی چفاکی و ته‌کنه‌لوژیایی په‌یدا بوویه، پیشکه‌فتنا چاپه‌مه‌نی و رۆژنامه‌قانیی روله‌کی سهره‌کی د به‌لاقبونا قی ژانریدا دیت، دبیت وهرگیران بۆ نه‌گهری وئ چهنی زاراڤین جودا په‌یدا بین.

د نه‌نجامدا گه‌له‌ک زاراڤ بو وئ چیرۆکا پشتی کورته چیرۆکی په‌یدا بووی هاتینه بکارئینان، ئانکو پشتی کورته چیرۆکی مه‌ ژانره‌کی نه‌ده‌بی هه‌یه ده‌ستنیشانکرنا زاراڤه‌کی بۆ وئ بوویه جه‌ئ ئاریشی. به‌لی ژ پیداجوونا مه‌ بۆ بارودوخی ره‌خنه و نه‌ده‌بی کوردی د قی بیافیدا و دیسان ژ ل به‌رچاقوه‌رگرتنا قه‌باره و سیمما و بنه‌مایین نه‌و به‌ره‌مه‌ی هاتیه به‌لافکر، دیار دبیت کو دبیت کورتیله چیرۆک و چیرۆکا گه‌له‌ک کورت دوو زاراڤ بۆ هه‌مان تشت. ههر وه‌سان دبیت ژ ئالیی واتایزیقه ههر دوو زاراڤ هه‌قواتا بن، کو کورتیله چیرۆک ژلای داریشتنی و پیکهاتنیقه په‌یقه‌کا لیکداییه، ژ دوو په‌یقان پیکهاتیه، ب قی شیوه‌ی: (کورتیله) هه‌قالناقه‌کی داریشتیه د فه‌ره‌نگا "هه‌مبانه‌ بورینه" یا هه‌ژار موکریانیدا ب قی واتای هاتیه "قه‌دیکی زۆر کورت" (هه‌ژار، 1369: 429). پاشگری (یله‌)ب واتا بچوکرنی ده‌یت (مارف، 2014: 74)، په‌یقا چیرۆک د فه‌ره‌نگا خالدا "به‌مانای سهر گوزه‌شته و داستان" (خال، 2005: 48) کو ههر دوو په‌یف پیکه (کورتیله چیرۆک) په‌یقه‌کا لیکدای دروست دکهن. به‌لی ب دیتنا مه‌ "کورتیله چیرۆک" ژانره‌کی نه‌ده‌بییه و دبیت نه‌فین دی دبنه‌ تا (جۆر)ین وئ، راسته‌ کورتیله چیرۆک ب چهند جوهره‌کا ده‌یته نفیسین، به‌لی هه‌می پیکه‌ ئیک ژانری نه‌ده‌بینه کو کورتیله چیرۆکه. له‌وماژی د نه‌فی قه‌کۆلینیدا دئ کورتیله چیرۆک وه‌کو زاراڤ بۆ نه‌فی ژانری نه‌ده‌بی هیتنه بکاتینان.

۲-تیگه‌ه و پیناسه‌یین کورتیله چیرۆکی

ژ به‌ر به‌زبوونا ژیان، نه‌ده‌بیژی پیشکه‌فتن ب خۆفه دیت وژانری نو په‌یدا بون. وه‌کو کورتیله چیرۆکی. نه‌ف جۆری نه‌ده‌بی یی نو ده‌ربینه‌که ژ قوناغه‌کا پیشکه‌فتی. پیناسین جۆراو جۆر بۆ کورتیله چیرۆکی هاتینه کرن، لی هه‌می پیکه‌ ده‌ربین ژ بیناسازی وریکخستنا وئ یا نو دکهن. پیناسه‌کرنا کورتیله چیرۆکی کاره‌کی ب سانا‌هی نینه (گه‌له‌ک ب زه‌حمه‌ته

پیناسه‌کا ته‌مام بۆ فلاش فیکشنی بکه‌ین لى ب شیوه‌یه‌کى ساده دبیزین چیرۆکه‌کا گه‌له‌ک کورته به‌لى ب تنى کورتکرنا چیرۆکه‌کا درێژ نینه، به‌لکو ژانره‌کى سه‌ربه‌خۆیى ئه‌ده‌بیهی، شیوازی تایبته یی نفیسینی هه‌یه) (djonova, 2019). واته نه کورتکرنا چیرۆکا کورته، به‌لکو دناڤ ئه‌ده‌بیدا ژانره‌کى سه‌ربه‌خویه و خودان تایبته‌مه‌ندییه. ئه‌ف ژانره ده‌یلت نفیسه‌ر ه‌زرو هه‌ستین خۆ ب شیوه‌یه‌کى گه‌له‌ک کورت وکاره‌گر ده‌ربهریت. "کورتيله چیرۆک فورمه‌کى هونه‌ری یه ژ کورته چیرۆکى بجویکتره خۆدان بنه‌ما ویاساییت خوییت تایبته‌" (سعدالدین، 1978: 3). واته کورتيله چیرۆک ژلایى قه‌باره‌ی و تایبته‌مه‌ندیاڤه ژ کورته چیرۆکى جودادکه‌ت.

سه‌عید عه‌لوش بقى ره‌نگى کورتيله چیرۆکى ده‌ته نیاسین دبیزیت: "کورتيله چیرۆک قه‌گیرانه‌کا نفیسی یان زاره‌کى یه ل دوور روبدانه‌کا ده‌ستینشانکری" (علوش، ۱۹۸۵: ۱۸۱). کورتيله چیرۆک کو ب کورتى و چریا خو ناقداره، ژبه‌ر کورتیا قه‌باره‌ی ب تنى ئیک روویدان قه‌گیریت ئانکو ئه‌ف پیناسه‌یه جه‌ختى لسه ر ئیک روودان دکه‌ت.

ره‌خنه‌گر "جه‌میل هه‌مداوی" ب ئه‌فى ره‌نگى پیناسا چیرۆکا گه‌له‌ک کورت کریه کو "ژانره‌کى ئه‌ده‌بیى نوییه، ب قه‌بارى خۆ یی بجوویک وئاماژه‌یپن چر و هه‌لبزارتنین هویر وئیکه‌تیا بابته‌ی ده‌یته نیاسین، جه‌قه‌نگین ئیکسه‌ر و نه‌ئیکسه‌ر ب مه‌به‌ست تیدا بکارده‌ین، زیده‌بارى تایبته‌مه‌ندیا ئاماژه‌دان، کورتى، ئه‌زمونگه‌رى، بکارئینانا رستین کورت یپن لقین تیدا هه‌ی هه‌روه‌سان خودان سیمایین لادانى و قه‌شارتنیه" (اله‌مداوی، 2017: 14). دق پیناسى دا ته‌که‌ز ل سه‌ر کورتیا قه‌باره‌ی کریه و پیتقیه چیرۆکنفیس شاره‌زایى د ته‌کنیکین چرکرن وکورتکرنی وپارادوکسیدا هه‌بیت، ئه‌وژى ب ریکا ره‌وانبیزین، ژبه‌رکو ئابوریکن د زمانیدا نه‌یا بسانه‌یه، ئه‌ف سیمایین هه‌ پیدقیه د کورتيله چیرۆکیداژى هه‌بن.

ئه‌ف پیناسه‌یپن هاتینه دیارکرن تاراده‌یه‌کى نیزیکی ئیکن هه‌مى ته‌که‌زى ل سه‌ر کورتى وپوختى وچریا قى ژانری ئه‌ده‌بیى دکهن، کو ب زمانه‌کى ئاماژدارى و هیماى واتیه‌کا کویر و دوماهیکه‌کا مه‌نده‌هوشى ده‌یته ئاڤاکرن. ئانکو کورتيله چیرۆک ژانره‌کى قه‌گیرانکى یی نوی یه، ل سه‌ر بنه‌مایى کورتکرن و چرکرنی ده‌یته ئاڤاکرن، ب ناڤ چه‌ند په‌یڤان روودانه‌کا کویر و به‌رفره‌هه‌د قه‌شیریت، د قه‌باره‌کى کورتدا جیهانه‌کا ته‌مام دئافرنیت.

٣-دانه‌نیاسینا تیگه‌ه‌ی میکروقه‌گیرانکی

زاراڤی میکروقه‌گیرانکی (المیکروسردیه) "ژ په‌یقا ئیسپانی (*Microrrelatos*) وهرگرتیه یا د ئه‌ده‌بیاتی ئیسپانی و ئه‌مریکا لاتینیدا ناسیار، ئه‌ف زاراڤه‌ د واتایاخواپا راسته‌قینه‌دا چیرۆکه‌کا گه‌له‌ک کورت دگه‌هینیت، کو په‌یقا (*Micro*) واتا وئ گه‌له‌ک کورت یان توخمی بچویک و گه‌له‌ک هویر دگه‌هینیت، په‌یقا (*Relatos*) یاکو ئاماژێ دده‌ته‌ چیرۆک گوتنی" (حمداوی، 2017: 11). د ئه‌فئ قه‌کۆلینیدا دئ ل دویف خواندنا میکروقه‌گیرانکیدا پیکهاته‌یی تیکستین پایزی عه‌مه‌ری ئیخینه به‌ر قه‌کۆلین.

پرۆژێ میکروقه‌گیرانکی (المیکروسردیه) گرنگی دده‌ته‌ قه‌کۆلین و شرۆفه‌کرنا تیکستین گه‌له‌ک کورت ب تایبه‌ت چیرۆکا گه‌له‌ک کورت، ئه‌ف تیوره‌ گرنگیا چری و کورتبوونی قه‌گیرانیدا دیار دکه‌ت و چاوانیا گه‌هاندنا واتایین کویر و به‌یژ دتیکستین کورتدا دیاردکته‌.

(*جه‌میل حه‌مداوی*) خویا دکه‌ت کو "مه‌به‌ست ژ میکروقه‌گیرانکی (*micro narrative*) ئه‌و خواندنا ره‌خنه‌یی و ئه‌ده‌بییا نه‌رمه‌ یا کو قه‌کۆلین ل چیرۆکا گه‌له‌ک کورت دکه‌ت، ل به‌ر پۆناهیا پیکهاتین وئ یین ناڤخۆبی و تایبه‌تمه‌ندیین ده‌ره‌کی ب پشت به‌ستن ب کۆمه‌کا ئاستین میتودی یین ناڤه‌کی و ده‌ره‌کی، هه‌روه‌سان ب هاریکاریا کۆمه‌کا پیه‌ر و بنه‌مایان و زاراڤین ره‌خنه‌یی یین پراکتیکی، ئه‌قجا چ گریدای ب ژانری چیرۆکا گه‌له‌ک کورت بن، یان ده‌ره‌کی و هه‌فپشک بن ل گه‌ل ژانرین ئه‌ده‌بی و هونه‌ریین دی، قه‌کۆلین ل چیرۆکا گه‌له‌ک کورت دکه‌ت" (حمداوی، 2017: 11).

له‌وما ژ به‌ر چری و کورتیا تیکستین پایزی عه‌مه‌ری مه‌ ب مفا زانی پیکهاته‌ییان وان بیهینه به‌ر خواندنه‌کا میکروقه‌گیرانکی.

٤- پیکهاته‌یی کورتیه‌ چیرۆکی ل دویف پیه‌ره‌ین خواندنا میکروقه‌گیرانکی

د ناف جیهانا ئه‌ده‌بیاتا هه‌قچه‌رخدا کورتیه‌ چیرۆک وه‌کو ژانره‌کی نوی گه‌شه‌کریه‌. ئه‌ف فورم ئه‌ده‌بی ب کورتبوون و چرپوونا خۆ بوویه جه‌ن سهرنجراکیشانا خوانده‌قان و

ره‌خنه‌گران، به‌لئ سهره‌رای به‌لاقبوونا وئ هیشتا گه‌نگه‌شه ییڻ زۆر ل سهر بنه‌مایيڻ قئ ژانری هه‌نه.

ل قیڤرئ دئ هه‌ولده‌ین پیکهاته‌ییڻ کورتیله چیرۆکئ ل دویف خواندنا میکروقه‌گیرانکی خۆیا که‌ین:

۱-۴ تۆبۆگرافیا

تۆبۆگرافیا کورتیله چیرۆکئ واته ریڤخستنا په‌یف و رسته و په‌ره‌گرافانه ب شیوه‌یه‌کئ گونجایی، ریڤخستنا ده‌قی ل سهر لاپه‌ری دشپت هه‌سته‌کئ تایبته بده‌ته خۆانده‌قانی وشپۆازه‌کئ هونه‌ری بده‌ته ده‌قی وجوانییا وی زیده‌تر لئ بکه‌ت. دابه‌شبوونا ره‌شاتی یه‌ ل سهر رووپه‌لین سپی، واته دابه‌شبوونا په‌یف و رسته‌یانه ل سهر لاپه‌ری (مه‌به‌ست ژ پیقه‌ری تۆبۆگرافی هه‌رتشتی په‌یوه‌ندی‌دار ب ریڤخستنا رووپه‌لی یه، ژ سپی و ره‌شکرئ و هه‌مان ئه‌و نیشانین دیتنی و ئایکونی و نیشانین سیمایی ییڻ شیوه‌کاری نه) (حمداوی، ۲۰۱۷: ۲۳۷).

تۆبۆگرافیا کورتیله چیرۆکئ ئه‌قان پیقه‌ران ب خۆقه‌دگریت:

۱-۴-۱ پیقه‌ری کورتیی

کورتی وه‌ک بنه‌مایه‌کئ سهره‌کی د کورتیله چیرۆکیدا نه ب تنئ تایبته‌مه‌ندیه‌کا فورمی یه، به‌لکو بنگه‌هئ هونه‌ری و ئیستاتیکی یئ قئ ژانری ئه‌ده‌بییه، هه‌بونا کورتیی وه‌دکه‌ت ههر په‌یف و رسته و گری یه‌ک ب هویری به‌یته هه‌لبزارتن، ئه‌قه‌ژی دبیته ئه‌گه‌ری چرپوونا واتایی کو تیدا گه‌له‌ک واته د ناف ئیک په‌یقدا ده‌ینه‌قه‌شارتن. ئه‌ف پیقه‌ره‌ل دویف بۆچوونا جه‌میل هه‌مدای نابیت ژ سه‌د په‌یقان بۆریت، واته پینج ریژان، یان ژئ نابیت ژ لاپه‌ره‌کی بۆریت داکو نه‌بیته کورته‌چیرۆک. (حمداوی، ۲۰۱۷: ۲۳۹). واته ل دیف بۆچوونا جه‌میل حمداوی "دقئ تیکستیدا سئ جور نفیسین هه‌نه ژ ئالیئ قه‌باره‌یقه نفیسینا گه‌له‌کئ کورت، نفیسینا نافنچی، نفیسینا دریز" (حمداوی، ۲۰۱۷: ۲۳۹). ئه‌قه‌ژی ل دویف شیوازو داریتنا نفیسهری دمینیت.

۲-۱-۴ بیقه‌رئ خالبه‌ندی

خالبه‌ندی هونه‌رئ ریڤخستنا نفیسینییه ب ریڤا بکارئینانا کومه‌کا نیشانین تایبه‌ت کو ئارمانجا وان ئافاکرنا په‌یوه‌ندیه‌کا روون و کاریگه‌ره د ناقبه‌را نفیسه‌ر و خوانده‌قانی‌دا. ئە‌ف سیستمه‌مه نه ب تنی رۆلن جوداکرنا گری یان دبینیت، به‌لکو ئاوازا نفیسینی دیاردکته، واتاین کوپرت‌ر دکته وریکی دده‌ته نفیسه‌ری کو هزریت خۆ ب شیوه‌یه‌کی هویتر و باشت‌ر ده‌بریت. "خالبه‌ندی لایه‌نیکی گرنگی نووسینه‌ کومه‌لی نیشانه و هیما‌ی تایبه‌تن، جوانکاری به‌ نووسین ده‌به‌خشن له‌ هه‌مان کات‌دا ده‌بیته ئاسانکاریه‌ک بو ئه‌وه‌ی خۆینه‌ر هه‌ست به‌ بیتاقه‌تی و ماندوو بوون نه‌کات" (خوشناو، 2016: 134). واته خالبه‌ندی سیستمه‌مه‌کی گرنگه و روله‌کی سه‌ره‌کی د ریڤخستن و گه‌هاندنا زانیاریان‌دا دبینیت، دبیته ئه‌گه‌ر کو ب شیوه‌یه‌کی زه‌لات‌تر و کاریگه‌رت‌تر هزر و په‌یاما نفیسه‌ری به‌یته‌ گه‌هاندن.

۳-۱-۴ بیقه‌رئ هه‌مه‌ جو‌رییا قالا‌هییا

بیقه‌رئ هه‌مه‌جو‌رییا قالا‌هییا د کورتیله‌ چیرۆکی‌دا گرنگییه‌کا مه‌زن هه‌یه، ژ به‌ر کو ئە‌ف جو‌ره‌ چیرۆکه‌ پیدقی دبن کو گه‌له‌ک تشتان د ده‌مه‌کی کورت‌دا بگه‌هینن، ئە‌و جو‌رین قالا‌هییین خواندنا می‌کرو‌فه‌گی‌رانکی دیارک‌رین ئە‌فه‌نه:

۱- قالا‌هییا ئیک رسته‌ی: دئه‌فی جو‌ریدا تی‌کست ژ رسته‌یه‌کی ب تنی پیک ده‌یت.

۲- قالا‌هییا ترانکی: تی‌کست ب ره‌خنا ترانکی ده‌یته‌ نفیسن.

۳- قالا‌هییا هوزانکی: ئە‌ف جو‌ره‌ قالا‌هییه‌ ب ریڤا بکارئینانا تۆب‌وگرافیا هوزانی ب شیوئ ستوونی و پارچه‌ پارچه‌ کرنا ری‌زان ده‌یته‌ ئافاکرن، ئارمانجا وئ ئه‌وه‌ کو ریت‌م و موزیکه‌کا ده‌نگی یا تایبه‌ت بده‌نه‌ ده‌قی.

۴- قالا‌هییا درامی: ئە‌ف جو‌ره‌ ب ریڤا بکارئینانا دیالوگان دنا‌ف بویه‌ران‌دا دروست دبیت ئە‌و‌ژی ب شیوئ دان‌وستاندنن درامی.

۵- قالا‌هییا قه‌به‌شییای یان پارچه‌ پارچه‌ی: ئە‌ف جو‌ره‌ ب ریڤا به‌لا‌فکرنا زانیاریان ب شیوه‌یه‌کی نه‌ریک و پیک و پارچه‌ پارچه‌ د سه‌رانسه‌ری چیرۆکی‌دا ده‌یته‌ کرن، ئارمانجا وئ ئه‌وه‌

خۆنده‌قان به‌یتته هاندان داکو پارچه‌یی‌ن چیرۆکی لیک بده‌ت و واته‌یا گشتی ژێ ده‌ریی‌خیت.
(حمداوی، ۲۰۱۷: 243-245).

۲-۳ پیه‌ره‌ی قه‌گیرانی

ئه‌وژی ئه‌فه‌نه:

۱-۲-۳ پیه‌ره‌ی چیرۆکی‌ژیی:

د کورتیله‌ چیرۆکی‌دا هونه‌ره‌کی تایبه‌ته‌ کو پشت ب هیزا فه‌گیران و دروستکرنا دونیایه‌کا ته‌مام د چه‌ند رسته‌یاندا گری دده‌ت و دبیتته‌ ناغه‌ندا سه‌ره‌کی و هه‌می ره‌گه‌زین دی وه‌ک که‌سایه‌تی و جه‌ و رویدان د خزمه‌تا وی دابن، سه‌ره‌که‌فتنا کورتیله‌ چیرۆکی د وی چه‌ندی دایه‌ کو بشی‌ت ب کی‌مترین په‌یف زی‌ده‌ترین کاریگه‌ر ل سه‌ر خۆنده‌قانی دروست بکه‌ت. "دناق خودا واتایا چیرۆکی هه‌لدگری‌ت، لی ئه‌فه‌ ب وی واتایی نینه‌ کو هه‌می تشتی‌ن چیرۆکی وه‌ردگری‌ت، به‌لکو ئه‌و وی تشتی هه‌لدبژی‌ریت یی کو مفای دده‌تی و وی تشتی ده‌یلیت یی کو زیانی دده‌تی، ئه‌ وی وه‌رگری‌تی زی هنده‌ک گورانکاریا لی دگه‌ت دا کو ئه‌ف به‌شه‌ ژ نوی به‌یتته‌ ژیا‌نی کو دگه‌ل ئاقاهی‌ی وی هه‌فگه‌ونجانه‌ک هه‌بیت" (الحسین، ۲۰۱۰: 44).

۲-۲-۴ پیه‌ره‌ی چری و کورتیری‌ن | مقیاس‌الترکیز

کورتیری و ته‌که‌ز هاریکاریا نفیسه‌ری دکه‌ت کو قالا‌هییه‌کا فره‌هتر ژ یا کو هاتیبه‌ نفی‌سین ب ئافری‌نیت، ئه‌ف چه‌نده‌ ری دده‌ت خۆنده‌قانی کو ب خه‌یالا خو به‌شداریی د ته‌مامکرن و شروقه‌کرنا چیرۆکی‌دا بکه‌ت واته‌ (د فی جۆری چیرۆکی‌دا زمان نه‌ بۆ په‌یقانه‌ به‌لکو ئامرازه‌که‌ بو وی‌نه‌کی‌شانی، دا خۆنده‌قان بشی‌ت رویدانان بی‌نیت، نفی‌سین واته‌ دیتن) (نژاد، ۱۳۸۹: 386). زمان کاریگه‌ریه‌کا وی‌نه‌ی ل سه‌ر هزرا خۆنده‌قانی هه‌یه‌ نفیسه‌ر ب ریکا زمانی وی‌نه‌یی‌ن زیندی د هزرا خۆانه‌قانی‌دا دروست دکه‌ت.

3-2-4 پيشفهرى نه ناسيارىي

پيشفهرى نه ناسيارىي د كورتيله چيروكيدا ژ بنه مايين گرنگه كو گه له ك ژ نقيسه ران پشت به ستني پي دكه ن، ئه ف چه نده هاريكاريا نقيسه رى دكه ت كو كاريگه ريه كا كو ير ل سه ر خوانده قاني دروست بكه ت ب رپيا قه شارتن و نه ديار كرنا ناسنامه يا كه سايه تيان. د كورتيله چيروكيدا كه سايه تين نه ديار و قه شارتي نه " ئه ف نه ديار كرنا كه سايه تين بۆ يه كسانبونا خودي چيروكي ل گه ل خودي داهينه رى قه دگيريت يا كو ئه ف قه ژي بوويه ناسنامه يه كا په راويزكري و پارچه پارچه كري و وبه رزه كري دنا ف قى گه ردووني به رفره هدا كو تيدا گه له ك ناسنامه تيدا بچوويك بوويه ن و كي م بوويه ن ژلاي بهاي و شارستاني و مادي و هه بوني و ره وشه نبيري قه " (حمداوي، 2017: 249). نقيسه رى كورتيله چيروكي گه له ك جار ان ژبو ره خنه گرته كا چقاكي و سياسي كه سايه تيان ب نه ناسيارى دهيلن .

4-2-4 پيشفهرى نوكتي و دروستكرنا خوه شي

پيشفهرى نوكته و دروستكرنا خوه شي (نوكته ئامي ز و گالته ئامي ز) تاي به تمه ندييه كا ئه ده بي و هونه ري يه كو شيانا نقيسه ريه د دروستكرنا سه رسورمانى و خو شيا هزي د كورتيله چيروكاندا، ئه ف پيشفهره شيانا نقيسه رى بۆ پيشكي شكرنا و اتايين قه شارتي دگه ل شيانا وي د ئافراندا گوهورينه كا نه چاقه رپي كرى دگريت كو "هه لگري بيرپي كى چروپن" (كه ريم، 2019: 36). نقيسه ر ئه ف پيشفهرى وه كي ئامرازه كي سه ره كي بۆ ره خنه كرنا واقعي يان كو مه لگه هى بكاري بنيت. هه بوونا نوكته يي د كورتيله چيروكيدا گريداى (شيانين زمانى و چالاكيا هزي و شيانين لقيني و بابه تين چقاكي و هه ستين دوژمنكاري نه) (شرف، 1992: 80).

4-2-5 پيشفهرى چركرن / الاقتضاب

چركرن ئيك ژ گرنگترين تاي به تمه نديين ئه ده بييه ب هه مى جو ر و شيوه يين خو قه ب تاي به ت د كورتيله چيروكيدا، "چركرن نه ب تنى ل سه ر ئاستى كومكرنا رسته و په يقانه، به لكو ئاستى و اتايي ژي بخو قه دگريت، ئانكو چيروك چه ندين و اتايان و خواندين قه كرى ب خو قه بگريت" (حمداوي، 2013: 112). چركرن نه ب تنى كي مكرنا ژمارا په يقانه، به لكو هونه ري گو تنه گه له ك

تشتان ب کیم گوتن، ئەف چەندە ژى دبیتە ئەگەرئ ئافراندا چیرۆکەکا کویر و چەند واتایی کو خۆاندەقان دشیّت ب چەند شیۆه‌یان تیڭه‌هیت و به‌شدارى ئافراندا واتایی ببیت. دشیّن بیژین سروشتی کورتیلە چیرۆکی (نەجار دکەت کو نقیّسەر کورت و چر بنقیّسیت ژبەر کو کورته و نقیّسەر نەچار دبیت هزرا خو ب چەند په‌یقان یان رستان بگه‌هینیت) (فتاح، 2023: 15). چرکرن د کورتیلە چیرۆکیدا وه‌کی پارێزفانه‌کیه هه‌می بنه‌مایین دی ل ژیر سیبەرا ویدا ئەرکی خو دگیرن. چرکرن واتە چرکرن روویدان و دەم وجهیه.

٢-٤-٦ پیه‌هرئ قه‌شارتن و ژێبرنئ/ الاضمار و الحذف:

قه‌شارتن ئیک ژ وان ته‌کنیکایه کو نقیّسەرئ کورتیلە چیرۆکی ب مه‌به‌ستا کورتکرن و پوختکرنی بکار ده‌ین و ژێبرن ژى وه‌کی ته‌کنیکا دووئ هویریا هه‌لبژارتنا هه‌ر په‌یف و رسته‌یه‌کی یه نقیّسەر د قئ پروسیّسیدا هه‌ر تشتی نه‌پیدقی و هه‌ر دیره‌کا زیده و هه‌ر سالوخدانه‌کا نه‌گرنگ ژ ده‌قی ژئ دبەت، ئەف چەندە ژى دبیتە ئەگەرئ دروستبوونا ده‌قه‌کی چر و پر وانا کو هه‌ر په‌یفه‌ک تیدا گرنگیه‌کا مه‌زن هه‌یه و روله‌کی گه‌وه‌هری دگیریت. (ئەف ته‌کنیکه ب ریا نیشانکرن ژێبرنئ و نه‌بوونا گوتنا زمانى و قالاھیا بی‌ده‌نگ و دیارده‌یا گوتنئ و ژێبرنا واتایی پیک ده‌یت، ئەف ته‌کنیکه بکار ده‌یت بو په‌یوه‌ندیکرن دگه‌ل خۆاندەقانی ب مه‌رهما هاندانا خه‌یال و هزرا وی بو پرکرن قالاھیان و شروقه‌کرنا تشتین کو دشیّن به‌ینه شروقه‌کرن) (حجی رشید، 2019: 163). قه‌شارتن و ژێبرن دبیتە ئەگەر ب تنی به‌شی بچووک ژ چیرۆکی ب ئاشکه‌رای بیژیت یامای هه‌می ب قه‌شارتی و نه‌گوئی به‌یلت.

٣-٤ پیه‌هرئ خواندن و وه‌رگرتنئ/ التقبل

پیه‌هرئ خواندن و وه‌رگرتنئ گرنگی دده‌ته کارلیککرنه دناقه‌را ده‌ق و خوانده‌قانی‌دا و چه‌وان خوانده‌قان واتایی ژ ده‌قی ده‌ردئخییت و تی‌دگه‌هیت. ئەف پیه‌هره ب ریکا چەند پیه‌هرین دی ب جه‌ ده‌یت. ئەوژی ئەقین ل خوارینه:

3-4-1 پیههه ری گهه له خوانده قانی

ئارمانجا سه ره کی یا بکارهینانا قی ته کنیکی زیده کرنا کویراتیا چیرۆکیه ب ریا ئافراندا چه ندین ئاستین واتایی، دروستکرنا گریدانه کا به یز له گهه خوانده قانی، پیتقیه نقیسه ره هه قسه نگیه کی د نابهه را ئالوزی وتیگه هشتیندا دروست بکهت، دا کو چیرۆک هه م کویر بیت هه م به رفه ره ه بیت، چونکو (باشترین کورتیه چیرۆک نه ون یین په یوه ندیی له گهه خوانده قانی ژ لای هه زری و هه ستی و لقینی دروست دکهن، نه وژی ب ریکا کومه کا پرۆسی سین کارلیکرنی، وه کی مه نده هوشکر و سه رنج راکیشان و دوودلی کرن، سوپرایز و سه ر سورمانکرنا واتایی) (حمداوی، 2017: 256). واته نه و کارتیکرنا ده قی ب ریکا مه نده هوشی و سوپرایزانه.

3-4-2 پیههه ری ئازراندنا خوانده قانی

پیههه ری ئازراندنی د کورتیه چیرۆکیدا هیزه کا سه ره کی یه بۆ راکیشانا سه رنجا خوانده قانی، ئازراندنا خوانده قانی ب ریکین جۆراوجۆر دهینه کرن وه کی بکارینانا په یقین کورت و کاریگه ر کو دشی ت واتیه کا کویر قه شی ریت یان ب ریکا گوهرینین نه چاهه ری کری د رویداناندا دب نه نه گهه ری شوکبوونا خوانده قانی. کورتیه چیرۆک نه شی ت هه می تشتان ب ئاشکرای بیژیت، له و ما پیدقیه کو خوانده قان ب شی وه یه کی نوی لی بنی ریت، ژ به رکو (ئیک ژ تایبه تمه ندیین قی جو ری چیرۆکی هه بوونا بابه ته کی سه رنج راکیشه، مه به ست ژ چیرۆکین سه رنج راکیش نه و رویدان یا چیرۆکن کو سه رنجا خوانده قانی بۆ گوهداری کرنی رادکیشن) (نژاد، 1389: 387). گه له ک جاران سوپرایز د دوماهی کا چیرۆکیدا دهی ته بکارینان نه قه ژی دبیه نه گهه ری ئازراندنا می شک ی خوانده قانی.

3-4-3 پیههه ری حیبه تیکرنا خوانده قانی

گوهشین یان حیبه تیکرنا خوانده قانی نه ق پیههه ره دبیه نه ئافراندا گوهورینه کا نه چاهه ری کری د ره و شا چیرۆکی، کاره کنه ران یان بوچوونا خوانده قانیدا، ئارمانجا سه ره کی نه وه کو خوانده قان ژ حاله تا خویا ئاسایی ده ربکه قیت و ببیه ته خودانی دبته نه کا نوو یا تیگه هه شته نه کا

کویتر. حیبه‌تیکرن د کورتیله چیرۆکیدا دشیته وه‌کی پره‌کی د ناڤه‌را راستیا هه‌ی و خه‌یالیدا کار بکه‌ت، ژبه‌رکو "هه‌ولدان بۆ مه‌نده‌هوشکرنا وه‌رگری و چیرۆبه‌خشیین و ئازراندنا هه‌ست و سوزین وی ب ریکا قاریکرنا هه‌را وی ژ ژیواری و تیشتی ئاسایی و به‌رنیاس، ب ریکا سوپرایزی" (الفزاری، 2024: 19). حیبه‌تیکرن دبیته قه‌ژاندنا هه‌ستین سه‌رسامی و مه‌نده‌هوشی ل ده‌ف خۆاندنه‌قانی و په‌یوه‌ندیه‌کا هه‌ستیاری یا کوور د ناڤه‌را خۆاندنه‌قانی و تیکستی‌دا دروست دکه‌ت.

٤-٤-٤ پیقه‌ری پیکهاتنی

پیقه‌ری پیکهاتنی گرنگیه‌کا تایبه‌ت ده‌ته ته‌کنیکین قه‌گیرانی و ئاڤاکرنا پلۆتی. ئەف پیقه‌ره‌ دنی‌ریته‌ چه‌وانیا ری‌کخستنا رویدانان و په‌ره‌سه‌ندننا کاره‌کته‌ران و ئاڤاکرنا که‌ش وه‌هوا یی ده‌قی. ئەف پیقه‌ره‌ ژ کومه‌کا پیقه‌ران پیک ده‌یت:

٤-٤-٤-١ پیقه‌ری رسته‌یین ساده

پیکهاتنه‌یا زمانێ کورتیله‌ چیرۆکی کو شی‌واز و ری‌کخستنا رسته‌انه، ئەف (شی‌واز یان ری‌کخستنا رسته‌ان ژ رسته‌ین ساده، لی‌کدا، دوی‌قیک هاتنی، ب له‌ز، گونجای و ری‌کخسینی پیک ده‌یتن) (المناضرة، 2015: 104). پیقه‌ری رسته‌یین ساده د کورتیله‌ چیرۆکیدا ری‌بازه‌که‌ بۆ هه‌له‌سه‌نگاندن و بکارئینانا رسته‌یین کورت و راسته‌وخۆ د چیرۆکنقی‌سینیدا، "ئارمانجا بکارئینانا رسته‌ین ساده د چیرۆکا گه‌له‌ک کورتدا ئەوه‌ کو ریتمه‌کا گونجای بۆ قی جوړی چیرۆکی به‌یتنه‌ ئافرانن، رویدان ب شی‌وه‌یه‌کی زیندی به‌یتنه‌ پی‌شکیشکر و خوانده‌قان به‌یتنه‌ راکیشان بی‌ی در‌یژکر و زی‌ده‌گۆتنی" (حمداوی، 2017: 259). بکارئینانا رسته‌یین ساده د کورتیله‌ چیرۆکیدا دبیته‌ ئەه‌ری باشت‌کرنا ره‌وانیژی و هونه‌رمه‌ندیا نقیسه‌ر د پی‌شکیشکرنا بو‌چوون و رویداناندا.

٤-٤-٢ پێشه‌ری بکارئینانا زیده‌ یا رستین کاری

بکارئینانا رسته‌یین کاری یێن کورت و چڕ ده‌یلت کو نفیسه‌ر گه‌له‌ک بو‌چوون و رویدانان د ده‌مه‌کی کورتدا پێشکێش بکه‌ت. (یوسف هه‌تینی) ده‌رباره‌ی رستین کاری دبێژیت: "ئه‌ه‌ف تایبه‌تمه‌ندییه‌ زیده‌تر ئه‌نجامه‌ ژ مه‌رج بیت. چیرۆکنقیسه‌ی کو چیرۆکا خو‌ به‌رده‌وام دکه‌ت، پتر کار ب رسته‌یین کرداری یان رسته‌یین کو هێزا کرداری تێدا هه‌یه‌ دکه‌ت، ژبه‌رکو ئه‌ه‌ف رسته‌ لقین و بزاقی په‌یدا دکهن" (حطینی، 2004: 38). نفیسه‌ری کورتیله‌ چیرۆکی رسته‌یین کاری بکارئینان ژبه‌رکو (رسته‌یین کاری پشکداریی د کاراکرنا گرییا چیرۆکا گه‌له‌ک کورتدا دکهن و ئالوزیا درامایی پێ دبه‌خشن. هه‌روه‌سان رسته‌یین کاری واتایا زیندی بوون و لقینی و ل دویقئیک هاتنا کریاران و پێککه‌ گریدانان وان دده‌ت) (حمداوی، 2017: 260). رستین کاری رۆله‌کی سه‌ره‌کی د ئافاکرنا کورتیله‌ چیرۆکیدا دبینن ئه‌و نه‌ ب تنی رویدانان پێشقه‌ دهن، به‌لکو که‌شه‌کی زیندی و پر لقین دئافرینن.

٤-٤-٣ پێشه‌ری ل دویقئیک هاتنی

ئه‌ه‌ف پێشه‌ره‌ گرنگیی دده‌ته‌ چه‌وانیا ریژکرن و پێشکێشکرنا رویدانان د ناف چیرۆکیدا. نفیسه‌ر د ئافاکرنا کورتیله‌ چیرۆکیدا (پشت ب بکارئینانا رېتمه‌کا فه‌گیرانی گریدده‌ت کو ب له‌زاتی و کورتی ده‌یته‌ نیاسین، ئه‌ه‌ف چه‌نده‌ د ریژبه‌ندیا رویدانان و ل دویق ئیک هاتنا واندا دیاردبیت) (حمداوی، 2017: 261). هه‌روه‌سان یارمه‌تیا نفیسه‌ری دده‌ت کو گریدانه‌کا به‌یژ د ناقبه‌را رویداناندا چێکته‌ و ب قی ریکی چیرۆکه‌کا ئیکگرتی و بئ کیماسی بئافرینیت. کورتیله‌ چیرۆک پندقی ب (رستین کاری یێن کورت وب له‌ز و دویقئیک یان رستین ناخی یێن خودان هێزا کاری هه‌یه‌) (البطانیة، 2011: 226)، ژبه‌رکو لقین و چالاکیی د ناف چیرۆکیدا دروست دکه‌ت و دبته‌ ئه‌گه‌ری پێشقه‌چوونا رویدانان ب شیوه‌یه‌کی به‌یژ.

٤-٤-٤ پێشه‌ری له‌زی

پێشه‌ری له‌زی د دکورتیله‌ چیرۆکیدا نامازه‌ ب ته‌کنیکه‌کا نفیسه‌ینی دکه‌ت کو تێدا نفیسه‌ره‌ هه‌ول دده‌ت رویدانین چیرۆکی ب شیوه‌یه‌کی به‌ل‌ز و چڕ پێشکێش بکه‌ت. ئه‌ه‌ف پێشه‌ره‌ گه‌له‌ک

گرنگه ژ به‌رکو قه‌بارئ کورتیله چیرۆکی ژ ئالیی جه— و ده‌می قه‌ سنورداره. ئەف ریتما ب له‌ز د کورتیله چیرۆکییدا "ب ریکا ل دویفیک هاتنا کاران و زیده‌هییا هنارتنی د رسته و کاراندا دیاردبیت ئەوین لقین و له‌زاتیا رویدانان وینه دکهت" (حمداوی، 2017: 262). قه‌گوه‌استن و گوهرپینا ب له‌ز ژ دیمه‌نه‌کی بۆ یی دی یان ژ ده‌مه‌کی بۆ یی دی بیی درێژکر، ژ نیشانیین شاره‌زایا نقیسه‌ریه.

کورتیله چیرۆکی له‌زاتیا خویا تایبته هه‌یه، پیدقیه نقیسه‌ر خو ژ (روهنکرا زیده‌ بپاریزیت و ریکی بده‌ته خوانده‌قان ب خو واتایان دروست بکهت، ژبه‌رکو دق جوریدا بۆ گه‌هاندنا واتایی کور د ده‌قه‌کی کورتدا پشتبه‌ستن ب هپما و نیشانان ده‌پته‌کرن) (بن عبدالواحد، 2004: 33). ئەف چه‌نده ژی دبیته ئەگه‌ری دروست بوونا ریتمه‌کا ب له‌ز د قه‌گیرانییدا.

۴-۵-پیشه‌ری ریکخستن و گونجانی

ریکخستن و گونجان دوو ره‌گه‌زین سه‌ره‌کینه د ده‌قی ئەده‌بیدا. ریکخستن په‌یوه‌ندی لۆژیکی د ناقه‌را پارچین ده‌قیدا پیکدئینیت. گونجان ژی ئیکگرتتا تیم و واتایی د ناف ده‌قیدا دیار دکهت. ئەف هه‌ردوو پیکه‌ کوالیتیه‌یا ده‌قی بلند دکهن "ریکخستن ئانکو پیکه‌گریدانا په‌یوه‌ندیین واتایی یین د ناف ده‌قیدانه. ب گوته‌کا ساده‌تر ئەو ریکخستن واتایانه دناف ده‌قه‌کید. ئەفه ب ریکا ئامرازین زمانی پیک ده‌پت کو یارمه‌تیا گریدانا رستان دده‌ت و ئەف چه‌نده دبیته ئەگه‌ری ئافراندا ده‌قه‌کی ئیکگرتی و به‌یز" (حوحو، 2016: 10). ئانکو ناقه‌روک و واتایا کوریا ده‌قی ب خو‌قه‌دگری و گرنگی دده‌ته چاوانیا ریکخستن و پیکه‌گریدانا هزو بیران و پیکه‌گریدانا به‌شین کورتیله چیرۆکی.

۴-۵-پیشه‌ری ئافاکرنی

پیشه‌ری ئافاکرنی د کورتیله چیرۆکییدا هۆنه‌ری ریکخستن و گریدانا رویدانانه ب شیوه‌یه‌کی هۆشمه‌ندانه و ئارمانجدار. ئەف پیکه‌ره نه‌ ب تنی رویدانان ب ریزبه‌ندیه‌کا ده‌میکه‌ گریدده‌ت، به‌لکو په‌یوه‌ندیین ئەگه‌ری و نه‌نجامی د ناقه‌را واندا دروست دکهت، پیکه‌ری ئافاکرنا کورتیله

چيروکي سيستمى ريکخستنا رودان و کريارپن چيروکي يه کو ب شيويه کي لوژيکي پيکفه دهينه گريدان نهف پيفره زي ژ دهستپيک و لهش و دوماهیک پيک دهيت.

۴-۵-۱۰ دستپیک

دهسټپيکا کورټيله چيرؤکي به شئ هره گرنکه کو خوانده فان پي دکه څيته د ناف جيهانا چيرؤکيدا و وهکی ده رگه هه کييه کو خوانده فان ئي دهرباز دبیت بؤ ناف روودانان. (دهسټپيک د هره به شه کي ئه ده بيدا گه له ک گرنکه بؤ راکيشانا وهرگر و گرېدانا وي ب ده قيغه و پاش په يوه نديکرن ب ناهه روکفه و هزرا نفيسه ري يا کو دځيت بگه هينيت) (لنگرودي، 2015: 19). دهسټپيک رويدانه کا سهره کی د پشت په يقانرا قه دشيريت و ناکارنا جيهانه کي په د ناف چهند رېژين کيېدا.

خاوندنا مىكرؤفه گىرانكى چەندىن دەستپىكا بۇ چىرۇكا گەلەك كورت دەست نىشان دكەت ژوان ژى: دەستپىكا ھزرى، دەستپىكا شىعرى، دەستپىكا خەون ئامىزى، دەستپىكا ئەگەرى، دەستپىكا دەمى، دەستپىكا جھى، دەستپىكا رويدانى، دەستپىكا سالوخى، دەستپىكا كەسايەتى، دەستپىكا دىالوگى، دەستپىكا چىرۇكى (حمداوى، 2017: 268).

٤-٥-٢ له ش

ژېر کو کورتيله چيرۆک ژ لايى دريژاهيپقه سنورداره، بکارئینانا لهشى دبيتە ريکەکا کاربگەر بۆ گه هاندنا گه لهک زانباريان ب شيويه کى چر و پر واتا دهر باره ی که سايه تيان. ل دويڤ خواندنا ميکرؤقه گېرانكى سى جورپن لهشى هه نه ئه وژى ئه قه نه:

"1-ناقەرۆكا چيرۆكى يا كورت، ژهندهك رستين گهلهك كييم نابوريت.

2- ناڤه روکا چيروکي يا نافنچي، کو پينچ ريزان يان نيف لاپهري ب خوڤه دگريت.

3- نافهړوګا چيرۍوګى يا دريژ کو ژ لپه‌ره‌ګى دهرباز دبیت و نيژيکى قه‌بارى کورته چيرۍوګى دبیت" (حمداوى، 2016: 25-26).

۴-۵-۳. دوماهیک

دوماهیک د کورتیله چیرۆکییدا گرنگترین تایبه‌تمه‌ندیایۆ ئه‌وه کو دوماهیکه‌کا نه چا‌ه‌ه‌ریک‌ری (المفاجأة) هه‌یه، دوماهیا کورتیله چیرۆکی ک‌لیلا تیگه‌ه‌شتنا واته‌یا کو‌یر و په‌یاما سه‌ره‌کی یا به‌ره‌می یه. ل ق‌ی‌ر‌ئ‌ئ‌ نق‌یس‌ه‌ر د‌ق‌ی‌ت ب ه‌ونه‌رمه‌ندی و شاره‌زایی هه‌می تا و ره‌هه‌ندی چیرۆکی پ‌یک‌فه‌ گ‌ر‌ئ‌ئ‌ ب‌ه‌ت، دا کو نه‌نجامه‌کی ئ‌یک‌گ‌رت‌ی و کار‌ی‌گ‌ه‌ر ب ده‌س‌ت‌فه‌ ب‌ی‌ن‌یت کو ت‌ی‌دا چاره‌سه‌ریا سه‌ره‌کی یا ململان‌ی‌یان پ‌ی‌ش‌ک‌یش ب‌ک‌ه‌ت، واته‌ دوماهیک "ئه‌و خاله‌ کو دا‌ق‌ی‌ن رو‌ی‌دان‌ئ‌ ت‌ی‌دا کوم د‌ب‌ن و ب دوماهیک ده‌ی‌ن" (مح‌مه‌د ئ‌ه‌م‌ی‌ن، 2016: 62). ل دویف خواندنا می‌ک‌ر‌وه‌ گ‌ی‌ران‌کی گه‌له‌ک جو‌ر‌ی‌ن دوماهیکا هه‌نه‌ وه‌کی دوماهیکا: ک‌لا‌س‌ی‌کی، هه‌لبه‌س‌تی، تراژیدی، خوشی، قه‌ک‌ری، گ‌رت‌ی، دیالوگی، رودانی، ده‌می، ج‌ه‌ی، سالوخی، ب‌ی‌ده‌نگ‌ی، سه‌رسورمانی، ت‌ر‌انه‌یی، ج‌ه‌قه‌نگ‌ی، پارادوکی.

۴-۶-۱. پ‌ی‌قه‌ر‌ئ‌ ره‌وان‌ب‌ی‌ژ‌ئ‌

ره‌وان‌ب‌ی‌ژ‌ئ‌ ه‌ونه‌ره‌که ژه‌ونه‌ر‌ی‌ن زمان‌ی کو پ‌ش‌ته‌س‌تن‌ئ‌ ب ش‌ی‌ان‌ی‌ن ب‌کار‌ئ‌ینانا زمان‌ی دک‌ه‌ت، دا کو کار‌ت‌ی‌ک‌رنه‌کا به‌ی‌ز ل گوهداری یان خوانده‌قانی ب‌ک‌ه‌ت. ئه‌ف پ‌ی‌قه‌ره ئه‌ق‌ی‌ن ل خواری ب خ‌و‌فه‌ د‌گ‌ر‌یت.

۴-۶-۱. پ‌ی‌قه‌ر‌ئ‌ و‌ی‌ن‌ئ‌ چ‌ر‌یس‌ک

ئه‌ف و‌ی‌نه‌یه وه‌کی چ‌ر‌یس‌که‌کا رونا‌ه‌ی‌ی یه، ژ نش‌که‌ک‌ی‌فه‌ ده‌ی‌ت و د‌ج‌یت، به‌ل‌ئ‌ کار‌ی‌گ‌ه‌ریا و‌ئ‌ د‌م‌ی‌ن‌یت. نق‌یس‌ه‌ر هه‌ول‌ده‌ت ب چه‌ند په‌ی‌قان د‌ی‌مه‌نه‌کی ته‌مام پ‌ی‌ش‌ک‌یش ب‌ک‌ه‌ت. ئه‌ف چه‌نده‌ ژ‌ی پ‌ی‌د‌ق‌ی ب ش‌ی‌انه‌کا بلند یا نق‌یس‌ی‌ن‌ئ‌ هه‌یه، دا‌کو نق‌یس‌ه‌ر ب‌ش‌ی‌ت ب ک‌ی‌م‌تر‌ی‌ن په‌ی‌قان پ‌تر‌ی‌ن واته‌ ب‌گه‌ه‌ی‌ن‌یت "گ‌رن‌گ‌یا و‌ی‌ن‌ئ‌ چ‌ر‌یس‌ک‌ئ‌ د‌و‌ئ‌ چه‌ند‌ئ‌ دایه‌ کو خوانده‌قانی ناچار دک‌ه‌ت، به‌ی‌ته‌ نا‌ف چ‌ی‌ر‌ۆ‌ک‌ئ‌ و ب خ‌و‌ و‌ئ‌ ته‌مام ب‌ک‌ه‌ت. ئه‌ف و‌ی‌نه‌یه د‌ی‌ته‌ ر‌یک‌ه‌ک ب‌و گه‌ه‌اندنا ه‌ز‌ر و هه‌س‌تان ب ش‌ی‌وه‌یه‌ک‌ئ‌ ب له‌ز و کار‌ی‌گ‌ه‌ر. ئه‌ف و‌ی‌نه‌یه پ‌ش‌ته‌س‌تن‌ئ‌ ب مه‌نده‌ه‌وش‌ک‌رن و سه‌رسورمان‌ئ‌ دک‌ه‌ت" (حمداوی، 2017). واته‌ و‌ی‌ن‌ئ‌ چ‌ر‌یس‌ک تش‌ته‌ک‌ئ‌ نه‌چا‌ه‌ه‌ریک‌ری د‌ی‌ژ‌ی‌ت یان د‌ی‌مه‌نه‌ک‌ئ‌

نوی پیشکیش دکه‌ت، ئە‌ف چه‌نده ژێ دبیته ئە‌گه‌رێ ه‌شیارک‌رنا مێشکێ خوانده‌فانی و ه‌اندانا وی بۆ ه‌زرک‌رنه‌کا ک‌ویرتر.

٢-٦-٤ پیه‌ره‌ی پارادوکسی

پارادوکس رۆله‌کێ سه‌ره‌کی د ئافراندا دژبه‌ریین دیار یان قه‌شارتی د ناف چیرۆکیدا دبینیت. دیناسه‌کرنا پارادوکسییدا نه‌عیمه سه‌عديه دبیزیت "پارادوکس یاریه‌کا زمانی یا شه‌ره‌زا و زیره‌که د ناقبه‌را دوو لایه‌ناندا، دروستکه‌رێ پارادوکسی و خوانده‌فانی، ب قی ریکێ دروستکه‌رێ پارادوکسی ده‌قی ب ریکه‌کێ پیشکیش دکه‌ت ب شیوه‌یه‌کی کو خ‌وبنده‌فانی ه‌ان دده‌ت واتایا راسته‌وخۆ ره‌ت بکه‌ت، ئە‌فه دبیته ئە‌گه‌ر کو خوانده‌فان ل گه‌هیته واتایا قه‌شارتی کو پتریا جاران دژی واتایا دیاره." (سعدیه، 2007: 3). پارادوکس رۆله‌کێ گ‌رنگ دبینیت د ده‌ربیرینی و کاریگه‌ریا تیکستییدا. ب گشتی بکارئینانا پارادوکسی ده‌یلت کو نقیسه‌ر گه‌له‌ک تشتان د ناف چیرۆکه‌کا ک‌ورت دا بیژیت.

٣-٦-٤ پیه‌ره‌ی ترانه‌پیکرنی

ترانه‌پیکرن (السخرية) د ئە‌ده‌بیاتیدا ئامرازه‌کێ ه‌زری و ه‌ونه‌ریه‌ کو نقیسه‌ر پێ ره‌خنێ ل دیارده‌ و که‌سان یان سیسته‌مێن جفاکی دگ‌ریت. ئە‌ف ته‌کنیکا ئە‌ده‌بی ب ریکا بکارئینانا زمانه‌کێ تیژ و ه‌نده‌ک جاران قه‌شارتی، ئانکو ئە‌ف ته‌کنیکه ده‌یلت (نقیسه‌ر پرسگ‌ریکین ئالوز ب شیوه‌یه‌کێ ه‌ونه‌ری پیشکیش بکه‌ت) (أبو العلا، 2021: 1). ژبه‌رکو ئارمانجا سه‌ره‌کی یا ترانه‌پیکرنی ره‌خنه‌گ‌رتنه، ئە‌فه ره‌خنه‌یه (ره‌خنه‌یه‌کا تیژه ب شیوه‌یی که‌نینی و ترانه‌پیکرنییه. ئارمانجا ترانه‌پیکه‌ری هه‌رده‌م ب پلا ئیکێ ره‌خنه‌یه و ب پلا دووی که‌نینیانه. واته ره‌خنه‌ل کیماسیین جفاکی و ره‌فتارین تاکه که‌سان به‌یته گ‌رتن، ژ گ‌رنگترین دیارده‌یانه، چونکو ده‌یلت ترانه‌پیکرن بیهته ده‌نگی جفاکی) (حسین، 2022). ئە‌ف شیوازه ب تیکه‌لکرنا ره‌خنه و که‌نینی دشیت کیماسیین جفاکی ئاشک‌را بکه‌ت.

ته وهری دووی: خواندنه کا میکروقه گیرانکی بۆ پیکهاته یین کورتیله چیرۆکین

پایزی عومه ری

هه ر چه نده نفیسه ری تیكستین پشكا دو ی ژ كۆمه لا ئیژده ها ب پوسته ره ناكیرنه و تیكستین گه له ك كورتن، به لی ل دو یف قه كۆلینا مه ل پیناسه و زارا فین تیكستین قه گیرانکی یین ژ كورته چیرۆکی گه له ك كورتر، بۆ مه دیار بۆ كو درێژاهیا كورتیله چیرۆکی دبیت ژ ریزه کی هه تا نیف لاپه ری بیت، له وما دبیت ئه م بشین كورتیله چیرۆك بۆ وان تیكستین ب گه له ك زارا فین دی هاتینه ناكیرن، له وما زی مه د قی قه كۆلینیدا زارا فی كورتیله چیرۆك وه كو زارا قه کی گشتی هه لبژارت. دق تیه وهریدا ئه م دق قه كۆلینی ل پیکهاته یین كورتیله چیرۆکین كومه لا ئیژده ها كه ین، ئانكو خواندنه كا میکروقه گیرانکی بۆ پیکهاته یین وان كه ین.

1-2- پیهه ری توبوگرافی

ل دو یف خواندنا میکروقه گیرانکی توبوگرافیا ب ریکا چه ند پیهه ران به ره ه م ده یته وه كو كورتی و خالبه ندی و هه مه ج ئه گه ر ئه م پیداجوونا كورتیله چیرۆکین پایزی عومه ری بكه ین دق بو مه دیاربیت كو كورتبپی ب باشی هاتیه بكارئینان. ب گشتی قه بارئ تیكستین وی كورتن یاژ هه میان درێژتر(ئه ور) یه كو ژ حه فت ریزان پیک ده یته و یا ژ هه میان كورتر(ئاگرئ ئاگر)ه كو ژبیسته و ئیک په یقان پیک ده یته. ئانكو دشین بیژین نفیسه ری دوو جور ژلای قه باره ی قه بكارئینایه قه باره یی گه له ك كورته و یی نافنجی.

د كورتیله چیرۆکین پایزی عومه ریدا گرنگی ب خالبه ندیی هاتیه دان به لی ده می چیرۆكان دا ب ئیک شیوه بكارنه ئینایه د هنده ك كورتیله چیرۆكاندا گه له ك بكارهاتیه و هنده كین دیدا ب ریزه كا كیمتر بكار ئینایه. به لی ل دو یف پیتقیاتیا كورتیله چیرۆکی ب كارئینایه بۆ نموونه د كورتیله چیرۆكا (ژیان) دا پرانی نیشانی خالبه ندیی دیارن وه کی (. -)

"هه چی یی ته دبیت دا بیژته ته: قیرابگه هه. هه می دچۆن- به ر ده لاندن- دار ده لاندن- چۆنا باهرا پتره قه گه ریان بو بیی بزانی.

ژ نشکێفه ئێکی گوتی: راوستن- نه‌چۆیه- مرۆقا ب حهلین: دا ژیانێ بیینن " (عومه‌ری، 1996: 59). وه‌کو دیار ژ تیکستی نفیسه‌ری دوو خالین ل سه‌ر ئێک (:). پشتی دهربرینا (بێژته ته و گۆتی) بکارئینایه، ئه‌فه دروسته، چونکی به‌ری ئاخفتنا هاتیه گۆتن یان دئ هیتته گۆتن ده‌یتته‌دانان. هه‌روه‌سان دانانا ئانکو ته‌قه‌ل (-) ب شیوه‌یه‌کی دروست بکارئینایه. دیسان دانانا نیشاننا وێرگولا خالدار (!) ب دروستی بکارئینایه چونکی ئه‌ف نیشانه هنده‌ک جارن د ناقبه‌را ئه‌وان رسته‌یاندا ده‌یت ئه‌وین هه‌بوونا ئێکی ژ ئه‌وان هوکار بیت بۆ رویدانا یا دی. دانانا نیشاننا خال (.). دروستی بکارئینایه ل دوماهییکا رسته‌یی کو پشتی واتایه‌کا ته‌مام هه‌یه. دقئ تیکستیدا نفیسه‌ر شیاپه تاراده‌یه‌کی خالهنیدی ب باشی بکاربینیت. به‌لئ ب کارئینا نا خالهنیدی هنده‌ک جارن ل شوینا سئ خالا دوو خال بکارئینایه ب مه‌رهما کورتکرنی وه‌کی د کورتیله چیرۆکین (گری، که‌نی، په‌قین، مرن، نه‌مری، ئاخ، کولوخ، په‌وش) دا د کورتیله چیرۆکا (په‌وش) دا بقی ره‌نگیه:

"ئه‌وه‌زرین ماین ئه‌نتیکه‌نه، نه‌ ژۆردا دچنه د ئه‌ردی دا.. نه‌ دقین سو‌ر بین و ل چو جها ژ نا ته‌بتن." (عومه‌ری، 1996:

69). نفیسه‌ری ژبۆ ژبیرن و کورتکرنی ل شوینا سئ خالا دوو خال بکارئینایه.

هه‌روه‌سان دهرباره‌ی هه‌مه‌جۆریا قالاھییان کو مه‌به‌ست پی ره‌شاتیا نفیسنی یه ل سه‌ر لاپه‌رئ سپی و مه‌ودایی دناقبه‌را واندا. د کورتیله چیرۆکین پائیژی عه‌مه‌ریدا مه‌ودایی سپیاتی تیدا یئ زاله و قالاھیین ئێک رسته‌ی و پارچه پارچه‌ی وه‌وزانکی تیدا نین، به‌لئ قالاھیین درامی هه‌نه بۆ نموونه د کورتیله چیرۆکا (نه‌مری) دا ب قی شیوه‌یه:

"پا‌قا بادارئ که‌فتبو ئه‌ورا- هه‌می ئه‌ورا خوه کویساند بو و ل گیانی دگه‌ریان دابمژن، ببو هو‌لکا بی گيانا.

ئه‌شتارئ به‌ردابو دۆف مومۆی و دگۆتی: مانه‌شه‌رمه تو زینئ ده‌یلئ- وه‌ره نپه‌قه.

مه‌مۆی دگۆتی: ئه‌ز ناره‌قم.. من دقئ زۆ بگه‌هه‌م گلگامیشی، دا زین و چو ئه‌نکیدو یین دی نه‌مرن" (عومه‌ری، 1996: 53). ئه‌فه ب شیوه‌یه‌کی درامی نفیسیه ژیه‌رکو ب شیوه‌یی دیالۆگه‌کا کورت و پ‌ر واتا دناقبه‌را دوو کاره‌کته‌راندا هاتیه نفیسین مه‌می و ئه‌شتاریدا کو ناکوکیه‌کا کویر دناقبه‌را ژیان و مرنیدا هه‌یه، کو ئه‌فه گرژیه‌کی دروست دکه‌ت و هه‌ستین

درامى زېدەدەكەت، زېدەبارى بكارئىنانا نافى گىگامېشى ۋەكى سىمبولەكى بو لېگەريانا نەمريى. ھەرۋەسا دناڤبەرا رستەياندا بۆشاھى ھەنە كو خويندەقان دشىت ب خەيالا خۆ تژى بکەت بۆ نموونە خواندەقان دشىت تېبگەھيت كا بۆچى مەموى دقېت بمریت ھەتا ھکەر ب ئاشکەرەى ژى نەھاتبیتە گوتن، ئەف بۆشاھى ھارىكاريا چىكرنا کەش و ھەوايەكى دكەن و رى ددەن كو خواندەقان بەشدارى ئافراندا واتايىدا بکەن.

ل داويىى بۆ مە خۆيا دبیت كو پايزى عومەرى ھەمى پېقەرېن خالەندىى و كورتىى پەيرەوكرن، بەلى ھەمەجۆريا قالاهىى ھەمى نەھاتىە پەيرەوكرن. ب تتى قالاهيا درامى د كورتىلە چىرۆكېن ويدا دەھتە دىتن.

2-2-پېقەرەى قەگىرانكى:

قەگىران د كورتىلە چىرۆكېن دا ل سەر شىيانا نقيسەرى دىمنیت، كو ب زىرەكى واتايىى ھەمەجۆر ب رىكا چەند رستەيەكان پېشكىش بکەت، كو ھەر پەيف، نىشانەك، قالاهىەك دشىت واتايەكا كویر بگەھىنیت. بو ئافاكرنا ئەقى پېقەرەى، چەند بنەما پېدقېنە، ئەو ژى ئەقەنە: چىرۆكېوون، چرى، نەناسىارى، دروستكرنا نوكتە و خوشىى، تەكەز و كورتېرى، قەشارتن و ژېرن.

ئىك ژ بنەمايىى پېقەرەى قەگىرانكى، چىرۆكېوونە كو دەستپىك، ناڤەرۆك، دوماھىك، كەسايەتى و جھ — و دەم و رویدانان پېكدەھت. بەلى دبیت ھەمى رەگەزېن چىرۆكېوونى د كورتىلە چىرۆكېدا نە ھېنە دىتن، بەلكو ب تتى ئەوېن خزمەتا وى دكەن. چونكو تېكستەكى كورت، پېدقېيە ب كورت و چرى بەھتەقەگىران.

گەلەك ژ فان پېقەرەى قەگىرانكى د كورتىلە چىرۆكېن پايزىدا دەھنە دىتن، ئەوژى چونكو ب شىۋەيەكى نەراستەوخۆ و ب زمانەك چرى رەوانبىژى ھاتىنە نقيسىن، ۋەكو د تېكستا (ئەور)دا دەھتە دىتن. "ۋەكى ئىژدەھا چكىلى بۆ و كت كتە دقېلېن چىاي ب رستېقە دكرن.

لبن جھى گقاشتنا دقېلان ژى شەرەنپىخا خودانىى چىاي بۆ، ھەلى وى و بابى وى دەقى خوە بەشتر لى كەت؛ بەلكى زەنگلوتكەكا دقېلەكى ب قەپەشىتە دەقى دا. بەلى ھەچىى گەھشتبا

مرادی دامرئ وی ترش بیت و بیژیت: ئەقە چ تاما هیمۆگلۆبینی یه [Haemoglobin]" (عومهری، 1996: 55).

د قئ کورتیله چیرۆکیدا نفیسهری پلۆته‌کا ته‌مام بکارئینایه و ژ ههرسئ به‌شپن (ده‌ستپیک، نافه‌روک، دووماهیک) ئ پیک ده‌یت. ده‌ستپیک کورتیله چیرۆکی ب سالوخدانا که‌سایه‌تی ده‌ستپیکریه‌کو ب ئیژده‌های سالوخدایه. دیسان نافه‌روک باسئ هه‌فرکیه‌کی د نافه‌را که‌سایه‌تیان دکه‌ت، وه‌کو هله‌ی وی و بابئ وی ده‌قئ خوه‌به‌شتر لئ که‌ت؛ به‌لکی زه‌نگلۆتکه‌کا دقيله‌کی ب قه‌په‌شیته‌ده‌قی دا. چیرۆک ب په‌یقا هیمۆگلۆبین ب داوی ده‌یت و ئەق دووماهیکه‌، دووماهیکه‌کا قه‌کریه و خوانده‌قانی نه‌چار دکه‌ت کو هزر د وئ په‌یوه‌ندیا د نافه‌را قئ په‌یقئ و ره‌وشا که‌سایه‌تیا سه‌ره‌کی بکه‌ت. هه‌روه‌سان روویدانه‌کا سه‌ره‌کی تیدا، به‌لئ ب شیوازه‌کی نه‌راسته‌وخۆ ده‌ربریه و که‌سایه‌تی ب قه‌شارتی هیلاینه. ئانکو ب زمانه‌کی ره‌وانبیزئ وینه‌ی ده‌ربریه. ئەقە هه‌می ژ پیقه‌رئ چیرۆکبوونییه.

پیقه‌رئ ته‌که‌ز و کورتبرین: ئەگه‌ر به‌رئ خو بده‌ینه سه‌رحه‌م کورتیله چیرۆکین پایزئ عومه‌ری، دئ بینین ب باشی ئەق پیقه‌ره‌هاتیبه‌په‌یره‌وکر و هه‌می کورتیله چیرۆکین وی ب قه‌باره‌یین گه‌له‌ک کورت هاتینه‌ده‌ربرین. نفیسهری خو ژ دریزکر و زیده‌گۆتنئ و سالوخدانا دریز دویرکریه. تیکستین وی ب شیویه‌به‌کی کورتکری و پوختکری و رستین کورت هاتینه‌ده‌ربرین، هه‌می ته‌که‌زئ ل سه‌ر ئیک رویدان دکه‌ن، تیمه‌کا سه‌ره‌کی ب تنئ تیدا هه‌یه، دبیت هنده‌ک رویدانین دی ژ هه‌بن، به‌لئ د لاوه‌کی نه و بو خزمه‌تا رویدان و تیما سه‌ره‌کی هاتینه‌بکارئینان.

پیقه‌رئ که‌سایه‌تیان: که‌سایه‌تی د کورتیله چیرۆکین پایزئ عومه‌ری دا ب تاییه‌تمه‌ندیا نه‌ناسیاری ده‌ینه‌نیاسین کو سه‌رحه‌می کورتیله چیرۆکین وی چواره‌نه‌هه‌می که‌سایه‌تی ب نه‌ناسیاری و که‌سایه‌تیین سیمبولی پیشکیشکرین، گه‌له‌ک ب باشی بکارئینایه‌کو خوانده‌قانی نه‌چار دکه‌ت ل شروفه‌کرنا واتایا وان بگه‌ریت، وه‌کو د چیرۆکا (دۆز)دا هاتی "ئه‌وکۆپین ره‌ش-ئه‌وین که‌تینه‌به‌ر سی‌را گری و نالینا ده‌قین به‌ش، ژ دل دکه‌نین؛ بۆ رۆژا خوه-خوه‌تیک ده‌وسین؛ گوپی ژئ دجو. ژ وان ویقه‌ژی هژماره‌کا تل-یین بوینه‌ئیک بوینه‌سکر، لئ پیلاد رۆبائئ رۆندکا سه‌ر ئەقرازا دجیته‌زۆزانا." (عومه‌ری، 1996: 71).

د قی کورتیله چیرۆکیدا که سایه تی ب نه دیاری هیلاینه و ب که سایه تیپن ئاماژه ی دهربرینه . که سایه تی کو ب نه ناسیاری داینه دیارکرن، به لی د راستیدا ئەف چهنده بۆ دهربرینا هنده ک که سایه تیپن راسته قینه یه د ژیانیدا و ب کوپین رهش سالوخداینه .

پیشه ری دروستکرنا نوکته یی و دروستکرنا خوه شی: ئەف پیشه ره د کورتیله چیرۆکاندا گه له کا گرنگه چونکی خوانده قانی دکته به شداره کی چالاک د ئافاکرن و تیگه هشتنا واتایا چیرۆکیدا. ده می چیرۆک ب نوکته و خوشیی دهینه پی شکیشکر، خوانده قان هزر د وی قالا هییدا دکته و وی سپیاتی پردکته و واتایین قه شارتی دیاردکته . ئانکو د قی شیوازیدا نقیسه ره می تشتان نابیزیت، به لکو قالا هیان بۆ خوانده قانی ده پلیت کو ئەو ب خو وان پر بکته .

پیشه ری چرکرنی: ئەف پیشه ره د کورتیله چیرۆکین پایزی عومه ریدا گه له ک ب باشی هاتیه پهیره وکرن . پرانی کورتیله چیرۆکین وی ب کورتی و چری هاتینه دهربرین کو مه به ست تنی نه کورتیا قه باره ییه به لکو چریا روودانان و که سایه تیان وده م وجهی ب خۆفه دگریت .

پیشه ری قه شارتن و ژبیرنی: ئەف پیشه ره نقیسه ره ب کاردیپیت دا کو په یامه کا قه شارتی بگه هینیه ته خوانده قانی، بیی کو راسته وخۆ بیژیت. ئەفه ژی خوانده قانی به شداری ده ستینیشانکرنا واتای دکه ت کو شروه قه کرین جودا جودا بۆ بکته . ئەف چهنده د کورتیله چیرۆکین پایزی عومه ریدا بکارهاتینه و د هنده ک کورتیله چیرۆکاندا دووخال ل شوینا سی خالا بکارئینایه ب مه ره ما ژبیرنی وه کی د چیرۆکا (گری، که نی، په قین، من، نه می، ناخ، کولوخ) دا.

نموونه چیرۆکا (نه می)

"مه مۆی دگۆتی: ئەز نارهمم.. من دقئ زۆ بگه همه گلگامیشی، دا زین و چو ئەنکیدو یین دی نه من." (عومه ری، 1996: 52). د قی کورتیله چیرۆکیدا نقیسه ری پیشه ری قه شارتن و ژبیرنی بکارئینایه ب ریکا دانانا دووخالا - ههر چهنده ئەفه دچیه ته دبیاقی خالبه ندییدا، به لی نقیسه ری ئەف خاله بۆ ژبیرنی پیره وکریه، له وما دقیت ئەم ل قیرئ به حسبکه ن- کو ژبیرن کریه دناقه را رسته یاندا بۆشاهی هه نه کو خوینده قان دشیت ب خه یالا خۆ تزی بکته بۆ نموونه خوانده قان دشیت تی بگه هیت کا بۆچی مه موی دقیت به ریت هه تا ئەگه ر ب ئاشکه رای ژ

نه هاتبته گوتن کو فالدهی ئیخستیه د ناف چیرۆکیدا و ئەف چهنده ژي دبیته ئەگەر خوانده قان ب خو وان ژيبرن و قالاها پر بکته. ل دیف زیره کیا خو به شداریی د ئاڤا کرنا واتایا قه شارتي دا بکته.

واته پيڤهری قه گيرانکی د کورتيله چیرۆکین پایزی عومهریدا دیار دبن، به لی هه می بنه ما ده می کورتيله چیرۆکین ویدا ب ئیک شیوه نینه. به لکو هندک ژوان تیدا هاتینه وهندک نه، وه کو پيڤهری نوکته و دروستکرنا خوه شی بکار ناهیته دیتن. پيڤهری ژيبرن و قه شارتنی د هه می تیکستاندا بکار نه ئینایه. به لی بنه مایی چیرۆکیژی و نه ناسیاری و ته که ز و کورتبری و چری ب باشی دهیته دیتن.

3-2- پيڤهری خواندن و وهرگرتنی

ئەف چهنده د ناف کورتيله چیرۆکین پایزی عومهری دا تارادهیه کی باش رهنگه دایه، بۆ نمونه د کورتيله چیرۆکا (ژیان) دا ب فی رهنگیه:

"هه چی یی ته ددیت دا بیژته ته: قیرابگه هه. هه می دچۆن- بهر دحه لاندن- دار دحه لاندن- چۆنا باهرا پترا قه گهریان بو بیی بزائن."

ژ نشکیفه ئیکی گۆتی: راوستن- نه چۆیه- مرؤفا بحه لین؛ دا ژيانی ببین. " (عومهری، 1996: 59).

پيڤهری رکابه رایه تی ل گهل خوانده قانی، نفیسهری گه له ک به یز بکار ئینایه. ده ستپییکا چیرۆکی پرسیار ژ که سایه تی دهیته کرن: "هه چیی ته ددیت دابیژته ته قیرا بگه هه"، ئەفه خوانده قانی راسته وخو دکیشیه ته د ناف چیرۆکیدا و وی هان ددهت کو هزر د بهر سفیدا بکته. دیسان بکار ئینانا دهربرین و هک "بهر دحه لاندن- دار دحه لاندن" خوانده قانی هان ددهت کو هزر د واتایا ویدا بکته، کا نفیسهری دقیت چ بگه هینیت. دیسان پيڤهری ئازراندنی نفیسهری بکار ئینایه د رسته یا 'چۆنا باهرا پترا قه گهریان بو بیی بزائن' ئەف دهربرینه خویا دکته کو تشته که هه به و نه یا ئاشکرایه کا چیه ئانکو رودانه ک ب شیوه به کی نه راسته وخو دهربریه و دقیت خوانده قان ب خو وی چهندي ئاشکه رابکته. د رسته یا "راوه ستن- نه چۆیه- مرؤفا بحه لین؛ دا ژيانی ببین." دا دق دهربرینیدا چیرۆک ژ وه سفکرنا رویدانان قه دگو هیزیت بۆ

شروقه‌کرنه‌کا فه‌لسه‌فی کو خوانده‌قانی د ئازرینیت. دیسان پیقه‌رئ حیه‌تیکرنئ نقیسه‌ری ب شیوه‌یه‌کئ به‌رچاف بکارئینایه، ئه‌وژی ب ریکا بکارئینانا زمانه‌کئ مه‌جازی و سیمبولی د سه‌رانسه‌ری چیرۆکیدا. د رسته‌یا "مروّقان ب حه‌لین دا ژیانئ ببین" دا گرێدانه‌کا کویر دناقه‌را رویدانئ به‌ری نه‌و و واته‌یا ژیانیدا د روست دکه‌ت.

دیسان د کورتیله‌ چیرۆکا 'خوه‌ راگره' دا ب فی ره‌نگی ئه‌ف پیقه‌ره‌ بکارئینایه "هینگی هه‌کو دارو به‌را خوه‌ ژ مرئ قه‌دشارت و ئه‌م ل به‌ر دومینئ مه‌ پییه‌ک د سه‌ر پییه‌کی را هافیتی؛ وی ده‌می کیرا مه‌ یا خوه‌ش بو و حه‌یتینا مه‌ بو مه‌ ده‌یکا خوه‌ سه‌ر ژئ دکر." (عومه‌ری، ۱۹۹۶: ۵۷).

پیقه‌رئ رکابه‌رایه‌تی ل گه‌ل خوانده‌قانی هه‌ر ژ ناقونیشانی وئ دیاره‌ کو 'خوه‌ راگره' راسته‌وخۆ پرسیارئ ل ده‌ف خوانده‌قانی دروست دکه‌ت، کا چ رویدایه. پیقه‌رئ ئازراندنئ ده‌رپرنا "هینگی هه‌کو داروبه‌را خوه‌ ژ مرئ قه‌دشارت و ئه‌م ل به‌ر دومینئ مه‌ پییه‌ک د سه‌ر پییه‌کی راهافیتی" ل قیرئ سۆپرایزه‌کئ دروست دکه‌ت، چونکی نه‌ تشته‌کئ راسته‌وخۆیه‌ کو دار و به‌ر خوه‌ ژ مرئ قه‌شیرن. دیسان پیقه‌رئ حیه‌تیکرنئ ب ریکا ئینانا زمانه‌کئ مه‌جازی و سیمبولی د رسته‌یا "ده‌می کیرا مه‌ یا خوه‌ش بو و حه‌یتینا مه‌ بو مه‌ ده‌یکا خوه‌ سه‌ر ژئ دکر" حیه‌تیکرنئ د ناقه‌را رویدانان دروست دکه‌ت و خوانده‌قانی هان دده‌ت هزر بکه‌ت. نقیسه‌ری هه‌رسئ پیقه‌ر ب شیوه‌یه‌کئ کاریگر بکارئینایه، به‌لئ پیقه‌رئ ئازراندن و حیه‌تیکرنئ گه‌له‌ک ب هیزتر دیار دبن، نقیسه‌ر شایه‌ ب ریا زمانه‌کئ هونه‌ری و سیمبولی خوانده‌قانی بکیشیته‌ ئاف چیرۆکئ.

4-2- پیقه‌رئ پیکهاتنئ:

ئه‌ف پیقه‌ره‌ ب ریکا رسته‌یی ساده، زیده یا رستین کاری، له‌زی، ریکخستن و گونجاندنئ ده‌یت به‌ره‌م، د کورتیله‌ چیرۆکین پایزی عومه‌ری هنده‌ک ژ وان ده‌یته‌ دیتن، رسته‌یین کاری گه‌له‌ک به‌رچاف نین به‌لئ دگه‌ل هندئ زی یاقلانینه‌ ژ نمونه‌یین ئه‌فی ره‌نگی. ئه‌فه‌ د کورتیله‌ چیرۆکا (به‌قین) دا دیاره، بو نمونه‌:

"باي سال دېرن.. سالا به فر د ئينان.. به فرئ مروؤ داخړن.. مروؤ ل مويين سپى دگه پړيان- و مروؤ و ئه رد بېونه ئيک، ژبه ر هندئ مروؤا دقيا ئه رد بېه قيت.. ئه ردی ژى دقيا مروؤ بېه قن." (عومه ري، 1996: 49).

هه‌رچه‌نده ئه‌ف کورتيله چيروۆکه ژ لايي قه‌باره‌يه‌قه گه‌له‌ک کورته، به‌لى ژ چه‌ند رسته‌يه‌يێن کارى پيکده‌يێت، ل سه‌ر چه‌فت رسته‌يێن کارى دابه‌شکريه و پيچه‌ري له‌زى بکارئينايه و شيابه پيچه‌ري ريکخستن و گونجاندنى ب ريکا بکارئينا نا په‌يقيێن دووباره‌کرى وه‌کى سال، به‌فر، مروّف، ئه‌رد دروست بکه‌ت. ئه‌فى دووباره‌کرنى شيابه ريتم و هه‌قه‌سه‌نگيى دروست بکه‌ت، به‌لى پيچه‌ري ل دويشک هاتنى کو ئينا نا چه‌ند هه‌قالانفان ل دويش ئيک د کورتيله چيروۆکيێن پاييژى عومهرى دا نينه.

2-5-پیپھرے ئاڦا کرنی :

ناقاهییی کورتيله چیرۆکی ژ'دهستپیک، لهش، دوماهیك' پیکدهیت. ل دویف خواندنا میکروقه گیرانکی دبیت دهستپیک ب گهلهک جوران بهیته نفیسین. لدویف خواندن و شروقه کرنا مه بو چیرۆکان خویا دبیت کو نفیسهری پتر دهستپیکین وهسفی پهیره و کرینه کو دتیکستین (پایزی عومهری) دهیته دیتن، بۆ نمونه د کورتيله چیرۆکا (ناخ) دا "که فرهکی سهر سورئ خیزه لانکی.. که فرهکی بوتلا (*Bottles*) .. که فرهکی بیدهنگی دهنگ ستویر.." (عومهری، 1996: 61). دهستپیکا ئهقی کورتيله چیرۆکی وهسفی یه ئهق جوره دهستپیکه گرنگیی ددهته پهیدا کرنا دیمهن و که شهکی بۆ چیرۆکی کو دهستپیک ب وهسفا که فرهکی یه. کو دیمه نهکی یهیز و زیندی دئافرئینیت و سهرنجر اکیشیی ل دهق خواندهقانی پهیدا دکهت و دهرفهتی ددهت کو پرسیار دهزرا خواندهقانیدا پهیدا بین بومنونوه چ نهینی دناق قی که قری دا هه نه؟ و خواندهقانی هانددهت کو بهردهوام بن د خواندنیدا داکو بزائن چ دئ رویدهت.

ديسان د کورتيله چيروکا (ژيان) دا

"ههچی یی ته ددیت دابیژته ته: ڤیږا بگهه. هه می دچۆن- بهر دحه لاندن- دار دحه لاندن- چۆنا باهرا پترا فهگهریان بو ییی بزائن." (عومه ری، 1996: 59). ئه ف دهس تهپیکه ب دیا لۆگهی

ده‌ست پێدکەت، چه‌ند ده‌نگین جودا د تێکستیدا هه‌نه وه‌کو 'هه‌چی یی ته‌ ددیت' یی دووی 'ژ نشکیفه ئیکی گۆتی' کو ئاخفتن ب شیوازی دیالۆگی هاتینه نفیسین. د کورتیله چیرۆکا (ئاگرێ ئاگر) دا "ده‌می پیلین ئافێ دبنه ئاگر و هه‌می ئافێ دکه‌نه هه‌لم؛ ئاگرێ ئاگر ل پۆش و په‌له‌خان دگه‌ره‌ دا چو شینوارا بۆ تۆقی ژێ نه‌هێله." (عومه‌ری، 1996: 67). دقئ کورتیله چیرۆکیدا ده‌ستپێکه‌کا ده‌می یه‌ کو باس ل رودانه‌کێ دکه‌ت کو ل داهاوتیدا دی رویده‌ت و به‌رده‌وام بیت.

له‌ش د کورتیله چیرۆکاندا دوو جورا بخوفه‌دگرن: ئیک جورێ کورت کو ژ چه‌ند رسته‌یه‌کین کورت پیک ده‌یت، وه‌کو د (گری، په‌قین، مرن، خوه‌ راگره‌، ژیان، خه‌بات، ئاگرێ ئاگر، دۆز) دا ده‌یت. بۆنموونه دکورتیله چیرۆکا (خه‌بات) دا "ده‌می ئاخا دۆل و کنارا له‌هوا دشه‌وتی ودبر خولی؛ بسه‌رێ وان چیا دا ده‌ات ئه‌وین ب ئالا یین هه‌مه‌ره‌نگ، چه‌پ وپاست گوڤه‌ندا مرنا خوه‌ دگیرا." (عومه‌ری، 1996: 65). له‌ش دقئ تێکستیدا یی کورته‌ بتنی ژ دووریزان پیکده‌یتن. له‌ش یی دوێ جورێ نافنجیه‌ کو ژ پینج تا حه‌فت ریزان پیک ده‌یت، وه‌کو د (که‌نی، نه‌مری، ئه‌ور، ئاخ، کولوخ، ره‌وش) خویا دبیت. بۆنموونه د کورتیله چیرۆکا (ئه‌ور) دا "وه‌کی ئیزده‌ها چکلی بۆ و کت کته‌ دقیلین چیا ب رسته‌یه‌ دکرن.

لبن جه‌ئ گفاشتنا دقیلان ژێ شه‌ره‌نیاخا خودانین چیا بۆ، هه‌لی وی و بابی وی ده‌قی خوه‌ به‌شتر ل کت؛ به‌لکی زه‌نگلوتکه‌کا دقيله‌کی ب قه‌په‌شیه‌ته‌ ده‌قی دا. به‌لی هه‌چین گه‌هشتبا مرادی دامرێ وی ترش بیت و بیژیت: ئه‌فه‌ چ تاما هیموگلوبینی یه [Haemoglobin] " (عومه‌ری، 1996: 55). له‌ش دقئ تێکستیدا ژ جورێ نافنجی پیکده‌یت.

ئه‌گه‌ر پیدچوونا دوماهیکا کورتیله چیرۆکان بکه‌ن، دی بۆ مه‌ خویا بیت کو دوماهیکا کورتیله چیرۆکین (پایزێ عومه‌ری) دوماهیکین قه‌کری نه‌، بۆ نموونه د کورتیله چیرۆکا (ئاگرێ ئاگر) دا ب قی ره‌نگی یه "ده‌می پیلین ئافێ دبنه ئاگر و هه‌می ئافێ دکه‌نه هه‌لم؛ ئاگرێ ئاگر ل پۆش و په‌له‌خان دگه‌ره‌ دا چو شینوارا بۆ تۆقی ژێ نه‌هێله." (عومه‌ری، 1996: 67). دقئ کورتیله چیرۆکێ دا دوماهیکه‌کا قه‌کری هه‌یه‌ کو ب دیالوگه‌کێ ب دوماهیک ده‌یت و ئه‌ف دوماهیکه‌ گه‌له‌ک پرسیاران د هزرا خوانده‌قانی دا دئازرینیت بیی کو به‌رسقا وان بده‌ت،

خوانده‌قان د‌مینیته د‌ناف هزره‌کا کویردا د‌ه‌رباره‌ی واتایا دوماهیکی، دا شروقه ییڤن خۆ ییڤن تایبته د‌ه‌رباره‌ی چیرۆکی هه‌بن.

به‌لێ کورتیله‌ چیرۆکا (که‌نی) دوماهیکا ترانه‌یی یه "ئه‌وێ ل‌ دویر دیسکو ژى د‌کر، هندی هند‌ بسیبه‌را دارێ د‌کره‌ که‌نی، دلێ وی ییڤ خراب بۆی." (عومه‌ری، 1996: 47). هه‌روه‌سان کورتیله‌ چیرۆکا (خه‌بات) دوماهیکا تراجیدی یه "چه‌پ و راست گۆڤه‌ندا مرنا خوه‌ د‌گیرا" (عومه‌ری، ۱۹۹۶: ۶۵). دوماهیکه‌کا تراجیدی یه ئه‌ف دوماهیکه‌ واتایه‌که‌ کویر د‌ده‌ته‌ چیرۆکی، وینه‌یه‌کی به‌یزو سه‌رنجراکێش دوماهی ده‌یت کو تیدا مرن وه‌ک گۆڤه‌نده‌کی هاتیه‌ وینه‌ کرن. ئه‌ف دوماهیکه‌ یا کاریگه‌ره‌ کو ده‌یلت خوانده‌قان ب‌ه‌زر و هه‌ستین کویر بمین، ئازاندنی و سه‌رسورمانی ل‌ ده‌ف په‌یداد‌کته‌. هه‌سته‌کی خه‌مگین وه‌سف د‌کته‌.

پیه‌ره‌ی ئاقاهیی هه‌رسێ به‌ش (ده‌ستیپک، له‌ش، دوماهیک) ب‌باشی ده‌ینه‌ دیتن و د‌ه‌می چیرۆکین ویدا ئه‌ف پیه‌ره‌ ده‌ینه‌ دیتن. وه‌کو مه‌ل سه‌ری ئاما ژه‌ ب‌وان جوران دای ییڤن د‌ کورتیله‌ چیرۆکین پایزی عومه‌ری دا پتر ده‌ستیپکین وه‌سفینه‌ ب‌کارهاتین، دوماهیکین قه‌کری ده‌ینه‌ دیتن، ژبه‌رکو نفیسه‌ری ب‌ زمانه‌کی ره‌وانبیزی به‌یز کورتیله‌ چیرۆکین خو نفیسینه‌ داكو خوانده‌قان بخو واتایا قه‌شارتی تیدا دیارب‌کته‌.

2-6-پیه‌ره‌ی ره‌وانبیزی:

د‌کومه‌لا پایزی عومه‌ریدا پیه‌ره‌ی ره‌وانبیزی د‌داریتنا چیرۆکین وی دا گه‌له‌ک یی به‌رچاقه‌، چیرۆک‌نفیس شیاپه‌ وینه‌ی چریسکی ب‌په‌یقین کیم ورستین کورت واتایه‌کا به‌رفره‌ه‌ ب‌گه‌هینه‌ خوانده‌قانی کو وینه‌ی چریسک ئیک ژ‌تایبه‌تمه‌ندیڤن ره‌وانبیزی یه‌ بونموونه‌ د‌کورتیله‌ چیرۆکا کولوخ دا شیانین چیرۆک‌نفیسی ب‌سه‌ر زمانیدا زاله‌ وب‌ریکا ب‌کارئینانا هیمايان ده‌قی کورتیله‌ چیرۆکا (کولوخ) ب‌فی ره‌نگییه‌

"د‌ناف سیپه‌لین ره‌شاتی یا تاری یی و ته‌یسینا کیلبان را، ئه‌زمان ده‌ژیان." (عومه‌ری، 1996: 63). چیرۆک ب‌فی رستی ده‌ست پی د‌کته‌: "د‌ناف سیپه‌لین ره‌شاتی یا تاری یی و ته‌یسینا کیلبان" ئه‌ف رسته‌ جریسکه‌کا ب‌ه‌یز د‌ئافرینیت، چونکی خوینده‌قان ئیکسه‌ر

دكه‌فیته د ناف جهه‌كی تارى و ترسناكدا. په‌یقین وه‌ك "ره‌شاتی"، "تارى" و "ته‌یسینا كیلبان" هه‌سته‌كی نه‌رپنی و مه‌ترسیدار دروست دكه‌ن.

دیسان پارادۆكس د هه‌مان كورتیله چیرۆكا (كولوخ) دا ره‌نگه‌دایه هه‌ر ژ ناف و نیشانی وئ كو (كولوخ) "ده‌مى قه‌كرین ده‌ست ژئ فرین- پئ ژئ فرین- كار ژئ فرین." پارادوكسیه دیسان ده‌ستپێكا چیرۆكی باس ل تارباتی و ترسێ دهاته كرن، به‌لێ ده‌یت به‌حس ل رۆژهلدانى دكه‌ت دناقه‌هرا تارى و پوناھیى دا پارادوكسیه، كو هه‌ستین تارباتی و ره‌شاتی دگه‌ل ره‌وشه‌كا سیاسى یان دیارده‌یه‌كا چقاكى تێكه‌ل دكه‌ت. ئه‌ف ناكوکیه سه‌رنجراكێشانى زێده‌ دكه‌ت و گوه‌شینی ل ده‌ف خوانده‌قانی په‌یدا دكه‌ت، روویدانه‌كا دژبه‌ر دروست دكه‌ت دناقه‌هرا تارباتی و رۆژه‌لاتییدا.

بنه‌مایێ ترانه‌پێكرنى د كورتیله چیرۆكین پایزى عومه‌ریدا كیم به‌رچاف دكه‌فیت. به‌لێ ل گه‌ل هندى ژى یا قالانینه ژقى بنه‌مای وه‌كى د كورتیله چیرۆكا (كه‌نى) دا، دوماهیكا چیرۆكیدا دیاره "دو سه‌ر لهن داره‌كی بۆن، ئێك سه‌ر بۆ ئێك ژى به‌ر. هندى به‌ریو، نه‌دقیا جگارا بكیشیت؛ له‌وا كه‌ت بو.. وه‌ندى سه‌ر بۆ نه‌دزانی جگارا بكیشیت له‌وا دوکیلی خه‌ندقاند بو.

ئهوئ ل دویر دیسكو ژى دكر، هندى هند بسیه‌هرا دارى دكره‌كه‌نى، دلێ وی یی خراب بۆی " (عومه‌رى، 1996: 47). بنه‌مایێ ترانه‌پێكرنى بكارئینایه به‌لێ مه‌به‌ستا وی ره‌خه‌گرتنه ژ دیارده‌كی به‌لێ ب شیوه‌یه‌كی نه‌راسته‌وخۆ. ب كارئینانا فان هه‌ر سێ ته‌كنیکان (وینى چریسك، پارادوكسى، ترانه‌پێكرن) كارتێكرنه‌كا ب هیز ل خوانده‌قانی دكه‌ت. بۆ داهینانا ره‌وانبێژین د كورتیله چیرۆكاندا عومه‌رى پتر وینى چریسك و پارادوكس بكارئینایه، به‌لێ بنه‌مایێ ترانه‌پێكرنى ب تنى د ئێك كورتیله چیرۆكی دا هاتیه په‌یره‌وكرن ئه‌وژى چیرۆكا (كه‌نى) بوو كو مه‌ل سه‌رى شروقه‌كریه.

ئه‌نجام

- 1- پایزی عومهری د ئاڤاكرنا توبوگرافیا تێكستێن خۆدا پتریریا پیقه‌رێن خالبه‌ندی و كورتیی په‌یره‌وكرن،
- 2- د پیقه‌رێ توبوگرافیدا هه‌مه‌ جو‌ریا فالاھیی ب تنی فالاھیا درامی بكارئینایه‌.
- 3- د كورتیله‌ چیرۆكێن پایزی عومهریدا شیانێن زمانی وه‌زری ده‌یته‌ دیتن، و ئه‌ڤه‌ دبیته‌ ئه‌گه‌ر ئاڤراندنا تێكستێن ده‌وله‌مه‌ند و كاریگه‌ر و فره‌ و اتا ل سه‌ر ئاستی خواندن و وه‌رگرتنی.
- 4- نفیسه‌ری د ئاڤاكرنا تێكستێن خۆدا پتر ده‌ستپێكێن وه‌سفی په‌یره‌وكرینه‌.
- 5- پایزی عومهری دو جو‌رێن له‌شی د ئاڤاكرنا تێكستێن خۆدا بكارئینایه‌، ئێك جو‌رێ كورت كو ژ چه‌ند رسته‌یه‌كێن كورت پێك ده‌یت، جو‌رێ دوێ ناڤنجیه‌ كو ژ پینچ تا چه‌فت ریزان پێك ده‌یت.
- 6- پتریریا دوماھیکا كورتیله‌ چیرۆكێن (پایزی عومهری) دوماھیکێن قه‌كری نه‌
- 7- هنده‌ك جارن نفیسه‌ری رستێن كاری د پێكهاته‌یا تێكستێن خۆدا بكارئینایه‌ و پیقه‌رێ له‌زی په‌یره‌وكریه‌. شیایه‌ پیقه‌رێ رێكخستن و گونجاندنی ب رێكا بكارئینانا په‌یفێن دوباره‌كری بجه‌یینیت.
- 8- پیقه‌رێن ئازراندن و حیه‌بته‌یكرنی گه‌له‌ك ب هێژ د تێكستاندا دیار دبن، نفیسه‌ر شیایه‌ ب ریا زمانه‌كی هونه‌ری و سیمبولی خوانده‌قانی بكیشیته‌ ئاڤ چیرۆكی.
- 9- پیقه‌رێ نوكته‌ و دروستكرنا خوه‌شیی د كورتیله‌ چیرۆكێن پایزی عومهری دا ناھیته‌ دیتن، هه‌روه‌سان ژ سه‌رجه‌می چوارده‌ كورتیله‌ چیرۆكان، ب تنی د ئێك تێكستدا پیقه‌رێ ترانه‌پێكرنی ده‌یته‌ دیتن.

ليستا ژيدەران:

أ. ب زمانى كوردى

1. پەرتووك

-خۆشناو، نەريمان عەبدوللا (پ.ی.د) (2016). *رېنوووس و خالبەندى*. هەولير: چاپخانەي پۇژھەلات.
-رەشىد، سابير (2016). *چيرۆكى كوردى-رەخنە و ليكۆلئەنەو*. چاپى دووهم. هەولير: چاپخانەي ناوەندى ئاوير بۇ چاپ و بلاوكردەنەو.
-سەعيد، نازاد محەمەد (2013). *كورتيلە چيرۆكى كوردى لە باشورى كوردستاندا (1970 — 1979)*. هەولير: چاپخانەي شەهاب. چاپى يەكەم.
-عومەرى، پايزى (1996). *ئيزدەها*. چيرۆك. دھوك. چاپخانا هاوار.
-مارف، ئەوپەرحمانى حاجى (د) (2014). *وشەرپۇنان لە زمانى كورديدا*. هەولير. چاپخانەي رۆژھەلات.

2. نامين ئەكادىمى

-حوسين، سەنگەر نازم (2023). *چيرۆكى مينيمالى لە ئەدەبى هاوچەرخى كورديدا*. نامەي دكتورا. زانكوى كۆيە. فاكەلتىي پەروەردە.
-محەمەد ئەمين، عەبدولكەريم مستەفا (2016). *شيعرييەتا ناقونيشانى د كورتە چيرۆكىين ئيسماعيل هاجانيدا كومه له يين (مەيدانا كووچكا و كفنى پيرى) وەكو نموونە*. ناما ماستەرى. زانكوى دھوك. كوليژا پەروەردا بنیات.

3. گۆڤار و رۆژنامە

-ئەحمەد، ئاسۆ (1992) *كورتيلە چيرۆك يان سيبەرى چيرۆك*. رۆژناما كوردستانى نوێ. ژمارە ۱۷۶. ل. ۶.
-ئيسماعيل، نەفيسا (2013). *چيرۆكا كوردى ل دەقەرا بەهدينان دناقبەرا مودرنيزمى و لاساييكرنيد*. گۆڤارا پەيف. ژمارە ۶۶. دھوك. ل. ۶۳.
-حەسەن، حەمە فەريق (1992). *كورتيلە چيرۆك*. رۆژناما كوردستانى نوێ. ژمارە ۱۸۷. ل. ۶.
-سەراج، عەبدوللا (1992). *چيرۆكۆكە و.. بەركۆلە سەرنجىك*. رۆژناما كوردستانى نوێ. ژمارە ۱۶۷. ل. ۶.
-هەورامى، حەمە كەريم (1992). *بۆتەوهرى كورتە چيرۆك*. رۆژناما كوردستانى نوێ. ژمارە ۲۲۱. ل. ۶.

-كه‌ریم، مسته‌فا س‌ال‌ج (1992). هه‌ندێ سهرنج دهریاره‌ی کورتیله‌ چیرۆک. رۆژناما کوردستانی نوێ. ژماره ٢٣١. ل. ٦.

4. فه‌ره‌نگ

-خال، ش‌ی‌خ محم‌دی (2005). فه‌ره‌نگی خال. چاپی دووهم. سلیمانی: چاپخانه‌ی کامه‌ران.
— هه‌ژار، عبدالرحمن شه‌ره‌فکه‌ندی (1369). هه‌نبانه‌ بۆرینه‌. فره‌نگ کردی-فارسی. تاران: چاپخانه‌ انتشارات سروش. چاپی شه‌شهم.

5. کۆنفرانس

١-كه‌ریم، پ‌شتیوان ئه‌سه‌د (م.ی) (2019). نوکته‌ له‌ نیوان توانج و په‌خنه‌ی بنیادنه‌ردا نوکته‌ی تۆره‌ کۆمه‌لایه‌تییه‌کان وه‌ک نموونه‌. وه‌شانین رۆژانین کۆنفرانسی زانستی نیفده‌وله‌تی زانکویا نه‌وروز. کولیزا زمان.

ب. ب زمانێ عه‌ره‌بی

١-په‌رتووک

-الحسین، أحمد جاسم (د) (2010). القصة القصيرة جدا مقارنة تحليلية. دار التكوين للتأليف و الترجمة والنشر. دمشق. سوريا.
-حطینی، یوسف (د) (2004). القصة القصيرة جدا دراسة نقدية. الطبعة الأولى. مطبعة اليازجي. دمشق.
-حمداوی، جمیل (2013) دراسات في القصة القصيرة جدا. ط 1. شبكة الوجة.
-حمداوی، جمیل (2016). البناء المعماري في مجموعة (أقواس) لسمية البوغافرية. المملكة المغربية. الطبعة الأولى. دار الريف للطبع و النشر الالكتروني
-حمداوی، جمیل (2017). القصة القصيرة جدا في ضوء المقاربة الميكروسردية. الطبعة الثالثة.
-سعدالدین، کاظم (1978). فن كتابة الاقصوصة. ط 1. الموسوعة الصغيرة. عدد 16. منشورات وزارة الثقافة والفنون. الجمهورية العراقية.
-علوش، سعید (1985). معجم المصطلحات الأدبية المعاصرة. ط 1. دار الكتاب اللبناني. بيروت.
-شرف، عبدالعزيز (د) (1992). الأدب الفكاهي. الطبعة الأولى. دار نوبار للطباعة. مصر.
-المناضرة، حسين (د) (2015). القصة القصيرة جدا رؤي وجماليات. عالم الكتب الحديث للنشر والتوزيع. الأردن.

٢-نامین نه‌کادیمی:

-جوحو، صالح (2016). الانساق النصي في المعلقات. رسالة دكتورا. كلية الآداب واللغات. جامعة محمد خيضر. بسكرة.

٤- سایتت انترنت

حسین، رحاب (٢٠٢٢). ممضاهرة السخرية وتجلياتها في الادب العربي. <https://www.alqabas.com/article>. هاتیه به‌لافکر ١ | ستمبر ٢٠٢٢. هاتیه و مرگرتن ٢٢ | ٣ | ٢٠٢٥.

٣ - گوڤار و روژنامه

-أبو العلا، عزة شبل محمد(د) (2021). الوسائل اللغوية وبناء خطاب السخرية في القصة القصيرة. مجلة كلية الاداب جامعة الفيوم. مجلة 13. العدد 1.
-البطانية، جودي فارس(2011). القصة القصيرة جدا قراءة نقدية، مجلة التربية والعلم، المجلد 18، العدد 3.
-بن عبدالواحد، سعيد(2004). مفاهيم النظرية حول القصة القصيرة جدا في اسبانيا و أمريكا اللاتينية. مجلة قاف صا. عدد 1. دار البيضاء. مغرب.
-سعيدة، نعيمة (2007). شعرية المفارقة بين الإبداع و التلقي. مجلة كلية الاداب و العلوم و الإنسانية و الاجتماعية. العدد الأول. جامعة محمد خيضر-بسكرة.
-فتحاح، علي عبدالرحمن(د) (2023). (أركان القصة القصيرة جدا في لافتات أحمد مطر). مجلة الاداب. العدد 147. أربيل.
-الفزاري، سلطان بن سعيد بن محمد (2024). جماليات تشكيل القفلة في القصة العمانية القصيرة جدا دراسة في نموذج مختارة. المجلة العلمية لكلية الاداب، المجلد 13. العدد 3. جامعة دمياط.
-لنگرودی، عبد‌العلی ال بویه (2015). القصة القصيرة جدا بين الأدبين العربي والفارسي نظرة إلى نماذج من الكاتب المغربي "عبد‌السمیع بن‌صابر" والكاتب الإيراني "جواد سعید پور". المجلة إضاءات نقدية. فصلية محكمة. السنة 5. العدد 18.

٤ - المؤتمر

١-حجي رشيد، زفان نعمان(أ.م.د) (2019). قراءة نقدية للقصة القصيرة جدا. المؤتمر الدولي الثامن للغة العربية.

ج - فارسي

١ - گوڤار و روژنامه

١-نژاد، رامین صادقی(1389). مولانا و مینی مالیستم(بررسی داستان های مینی مالیستی در دیوان کبیر). مقاله پژوهشنامه ادب حماسطفرهنگ و ادب سابق شماره ٩.

د - ب زمانی ئنگلیزی

۱- په رتووک

Guimaraes, Jose Flavio Nogueira (2010). The short-short story; The problem of Literary Genre. MA Thesis submitted to Faculdade de Letras universidade Federal de Minas Gerais; Belo Horizonte.

2 - سایت

-Obidjonova, Masuma (2019). The essence of flash fiction in modern literary processes: in Uzbek literature examples. <https://www.researchgate.net/publication.هاتیه>
به لافکر ن ۲۰۱۹\۸ هاتیه وه رگرتن ۲۰۲۴\۱۰\۱۷

A Micros-narrative Reading of the Elements of the Very Short Story in the Works of Baez Omar

Farida Sadullah Omer

Ministry of Education, Duhok, Kurdistan Region, Iraq

Email: faridasomar760@gmail.com

Prof. Dr. Nefisa Ismail Haji

Kurdish Language and Literature Department, College of Language, Duhok University, Duhok, Kurdistan Region – Iraq

Email: Nafeesa.haji@uod.ac

Abstract

This research, titled "A Micros-narrative Reading of the Elements of the Very Short Story in the Works of Bayaz Omar", is an attempt to examine and clarify the components of Bayaz Omar's stories according to the micros-narrative approach. The study also addresses the concept and definition of the very short story, as well as the terminology and issues related to this literary genre. In addition, the research discusses a number of questions, such as:

Are all the terms assigned to this literary genre accurate and do they carry the same meaning, or not?

Which term is most appropriate for this genre?

What are the components of the very short story in Bayaz Omar's work according to the micros-narrative approach?

Ultimately, the research concludes that the components of the very short story, as defined by the micros-narrative methodology, have been employed in Bayaz Omar's texts, though to varying degrees from one text to another.

Keywords: Very short story, micros-narrative approach, components, standards.

قراءة ميكروسردية لمكونات الأقصوصة عند بايز عمر

الملخص

هذا البحث، المعنون ب (قراءة ميكروسردية لمكونات الأقصوصة عند بايز عمر) هو محاولة لفحص وتوضيح مكونات قصص بايز عمر وفقاً للمنهج الميكروسردية كما يتناول هذا البحث مفهوم و تعريف الأقصوصة و المصطلحات والمشاكل المتعلقة بهذا النوع الأدبي. يناقش هذا البحث عدد من التساؤلات، مثل: هل جميع المصطلحات التي تم وضعها لهذا النوع الأدبي صحيحة وتحمل نفس المعنى أم لا؟ أي مصطلح هو الأنسب لهذا النوع الادبي؟ ما هي مكونات الأقصوصة عند بايز عمر وفقاً للمقاربة الميكروسردية؟ في النهاية توصل البحث الى انه مكونات القصة القصيرة جدا وفقاً للمنهج الميكروسردية قد تم توظيفها في نصوص بايز عمر، ولكن بنسب متفاوتة تختلف من نص الى اخر.

الكلمات المفتاحية: الأقصوصة، المنهج الميكروسردية، المكونات، المعايير.